

Бібліотека „ІЗМАРАГД“
у Львові, вул. Косцюшки 5.

ч.

8234

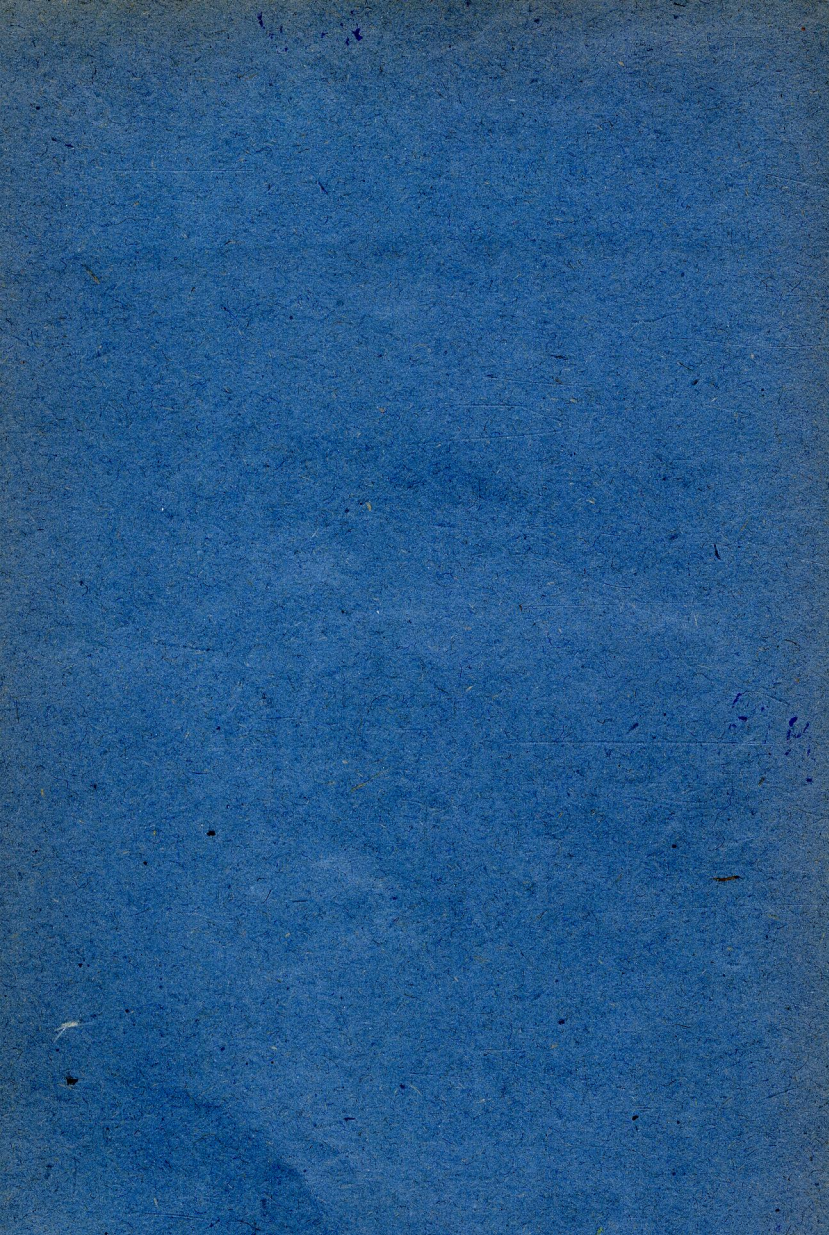
Кожна культурна людина
книжку любить і шанує.

omms

##

40812

Received
20/12/90

06
10

5231

Петро Дереш

5231

Нак. Льв. обл.
н 92(13) - 402

Кумис

Випозичальня книжок
„ІЗМАРАГД“
ЛЬВІВ, ВУЛ. КОСЦЮШКА 5.

Накладом Співки Українських Журналістів і Письменників в
Празі.

Славянський відділ при друкарні А. Fišer, Strašnice, č. 289.

Львів. Библиотека
АН УРСР

2563

45/2-8u/5-644

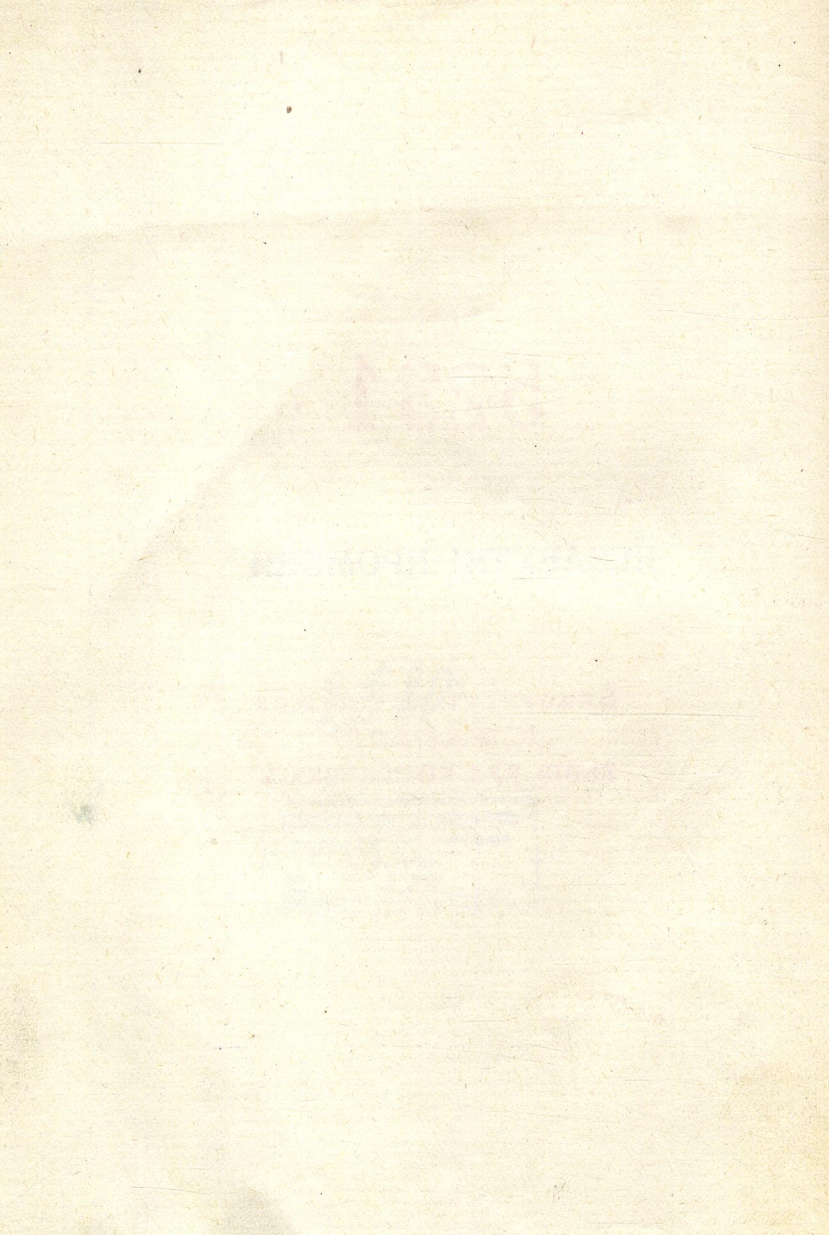
2980.

5231

НЕЗАБУТНІ ПРОМОВИ

**Випозичальня книжок
„ІСМАРАГД“
ЛЬВІВ, ВУЛ. КОСЦЮШКА 5.**

5231

I

Австрія розпалася. А з нею розлетілася і її армія. Лишилися тільки її сліди: безробітні австрійські офіцери. Австрійські, бо решта пішла боротися за свої відроджені батьківщини.

Сиділи по старій привичці в каварні й говорили. Про запілля, коней, дівчат. Оберляйтнант Зільбербуш розповідав про свої любовні подвиги в Галичині. Увійшов новий гість — розглянувся по каварні; помітив своє товариство, підійшов. —

— Respekt, meine Herrn! — здоровив новоприбувший.

— Servus, Fritz! Was gibt's neues? — у відповідь питала компанія.

— ne Flasche Champagner, Herr Ober, aber eine gute Marke! Треба конче запити, сіяючи на цілому лиці говорив здивованій компанії, Фріц.

— Товариство заметушилося. Всі голови збилися в купу й старший рангою, капітан, став обережно випитувати про причини радості.

— Що, знову війна? Може цісар... кажи... не муч... нетерпеливо неслося з усіх уст.

Фріц підсміхаючись розливав у склянки перлисте вино. Його бавила цікавість товаришів і він навмисне протягав її.

— Westukrainische Armee lebe hoch! — крикнув встаючи з місця, Фріц, а з ним ціле товариство. Душком вихилили чарки.

— Hoch, hoch, hoch!!! тричі гукнула компанія й сіла. Каварня здивовано повернула голови до гукаючого стола: так зараз по обіді?

З кутка встав старший, обвішаний хрестами й медалями, оберст і підійшов до пючих.

— Es ist eine Schande! Skandal! мої панове! Вітчина в смертельних судоргах, а ви пете й своєю поведінкою збільшуєте публічне огірчення, докірливо дивлячися на капітана, строго картав оберст компанію.

Капітан виновато дивився то на оберста то на дійсного виновника, лейтнанта Фріца.

Фріц ввічливо просив оберста до гурту.

— Ми запиваємо моє прощання, а заразом підвищення на сотника, пояснював усе ще сердитому оберстові лейтнант.

— Як то? питав сідаючи, здивований оберст.

— Я прийнятий до західно-української армії і підвищений на сотника.

— З четаря? Не може бути!

— Так, з четаря, притакуючи повторяв новий сотник.

— Що то за армія? Як ви туди попали?

— Колишні Русини оголосили самостійну республіку і вже воюють з поляками. Тут, у Відні, вербують старшин, дуже добрі умовини — і я вступив. Підвищення на ступінь або два, за два місяці наперед платня й чудесні приділення. Мене, наприклад, приділили до штабу корпусу як технічного референта.

— Вас? Неможливо!! Ви-ж телефоніст...

— Це ніщо в них не значить. Вони на фронт дають своїх, а наших, як фахівців, до штабів.

— Чому? питали всі гуртом.

— Дуже просто. Русини всі були й є добрими во-
яками й все привикли слухати чужих, а до штабів у
них нема своїх фахових сил.

— Можуть тепер набрати дійсно добрих фахівців.
Їх тепер тут тьма-тьменна, дивувався капітан.

— Не можуть, певно відповідав сотник. У них є
кілька своїх амбітних, а ті бояться дійсної конкурен-
ції. Та кінець-кінців, що мене обходить, що вони мо-
жуть, а чого не можуть. Для мене головна річ —
платня, га-жа!

Вістка рознеслася по каварні блискавкою. Що хвили
підходив до столика якийсь „бувний“ й просив про
ближчі інформації й адресу вербункової канцелярії.
Ще вчора незаметний лейтнант Фріц став через хви-
лину знаменитістю каварні й героєм дня.

За столиками ожило. Поплили розмови на тему:
Westukraine, Ostgalizien, Ruthenen.

— Ко-льо-сальні воєнки, оповідав в лѐжѐ побрати-
мам зброї, товстий інтендант. У мене був пуцфлєк,
кажу вам, взір терпеливості й покори...

.....
А наш цїсар у Відні сидит,
Він си нікого не боїт,
Він нам дає пеньондзи
На гевери, мосьондзи —
Він си нікого не боїт...

Спївав перший галицько-український курїнь маше-
руючи вулицями повітового галицького міста на за-
повіджену збірку.

— Ось, тепер ми пани! Розвалили старе, прогниле
а тепер ставимо своє рідне — думали стрільці. При
тих думках згадував кожний на Ізонцо, Монте Сан-

то, Кук... Згадував чужих лятнантів, що мучили наших людей, переслідували й насміхалися над ними, висилали в найгірші місця, давали найтяжчі праці, латали ними всі діри, били... Тепер... революція...

Позір! — перервало думки. Перед курінем стояв сотник Фріц і строго дивився на випрямлені ряди.

Вичекав хвилю й почав промову:

— Хльопа! Вшора ше пув найясніші пан, Seine Kaiserliche Majestät, Karl I., і пув австрійські монархія тай пуля к. у. к. армія. Пув дисципліна, гаптах... і егзерцірка! Хто не парував, то пув зофорт в айнцельарест! Нині є українська народні республіка і українські народні войско! —

Али дисципліна є той сам, шо пув! Шо вчора пув гаптах — то нині є: позір! А хто не пуде слухат, той так пуде замкнутий, шо аж посиніє!

Типер пят минут раст — курити вольно — а потому цугсвайзе екзерцірен.

.....
— Дес їздив, Михайле!? питав стрілець вістового козака. —

— До штабу.

— Є щось нового?

— Та хіба то нове, що там таке типер як за небіжки Австрії. Німоти й жидів позасідало всюди при кожнім столику, а наші лиш як наймити коло них гаптах стоять. Тосмо си ліворуцію зробили, шляг би ї трафив та трафив. Я ти си дивлю, а там наш інтендант череватий, що нас так за цісара по морді лупив, нинька так розпащекувавси, що най бог боронит тай заступит. А фурт лиш: хльопа і хльопа! Ай,

суха би тя ялиці побила тай гром би те врізав тай
впік з такими порийдками.

.....
Позатим промова сотника Фріца вистарчила народові вповні й по п'ятимінутових растах і цугсвайзе егзерцірен скоро опинилася Українська Галицька Армія на широкій Україні, щоби через Київ дійти до Львова, бо через Городок панцирка не пускала.

Побили большевиків і вже думали відпочити, коли тут новий ворог з'явився — Денікін. Билися, били — ще тільки трохи і вже переможемо і... помирилися. З ріжних причин! Раз, що якби воно не було, а все таки союзника добре мати. Самі ж хіба цілий європейський Схід та Азію не переможемо? (Німці не то що ми, а програли!) Союзник добрий, бо кінець йому близький — нам ні допоможе ні зашкодить хіба, що користь принесе, бо хто по нім по смерті все одичить як не ми? А друге це те, що через союзника ми зв'язок з антантою зможемо навязати, а це річ не аби якої ваги!

Так дивилися на справу верхи, але низ залишився низом. Заговорили стрільці про народню зраду... з москалем збраталися... за два і пів мільона продали... на що... по що... по яке... по котре... А ще молодші старшини нишком підштуркують і підтримують. І батько Петлюра листи пише...

Загомонів народ і не вмовкає...

.....
У такий бурхливий час прийшлося відвідати пану полковникові М. третій курінь ...цятої бригади, один з найбільш збунтованих.

Полковник, старий вже чоловік, що давно вже відслужив австрійцям своїх 20 літ, що за те післали

його на старі літа на цивільний відпочинок, дарма, що як добрий вояк боронився проти того ногами й руками. Та українці прийняли старого знова на службу, дали йому відповідну стару, вислужену, спокійну кобилку й зробили інспектором запілля.

Праця не важка й саме під літа й сили старому ветеранові. Їздити по частинах, подивитися, чи все в порядку, промовити пару слів заохоти до війська — от і все. Зрадів старий, на десять літ помолодів, бо чув себе знову воякою.

Приїхав до села, а було це під Жмеринкою, заїхав до курінної команди, переглянув чи в порядку канцелярії, випитав про все курінного, а курінь тимчасом на вигоні збирався.

Який настрій у людей? питає по дорозі в курінного.

— Погано, пане полковнику! — голосить сотник. Люде розагітовані, відказують, хочуть розбігатися. Було би добре, якби ви, пане полковнику, пару слів до них промовили — щось пояснили про наш перехід — бо ми самі скільки не говорили, ніщо не помагає...

Оглянув полковник курінь зі всіх сторін, дещо хвалив, дещо поправив, трохи покричав, нанімнув, завернув, сказав повторити — на те й служба — а після почетного походу заставив курінь, приказав зробити круг коло себе, поправився в сідлі і промовив:

— Вб'яці! Блізше кє мнє, аби всі пбслухалі добре!.. Так, еше... еше... добре! Вб'яці! Не прішель сем до вас аби вас сєкіроват, але прішель, аби вас пбздравоват. Сервус кáмараді!

Помахав на прощання рукою стрільцям, засалютував старшинам, стиснув острогами кобилку й поїхав...

.....

Через місяць стрільці й старшини помахали рукою на прощання союзникові Денікінові, перебравши по ньому спадок кількадеяти квадратних верст території й кількох старих англійських шинелів та перейшли до нового приятеля, — большевиків.

Про зраду не говорено нічого, але тимбільше стали згадувати Петлюру. Ще в зимі пів лиха, але як надходила пора повстань — весна, у кожній четі кружляли дивовижні вістки про головного отамана.

... Вже в Києві... з Полтави йде... Поляки віддали йому добровільно Галичину, він набрав там війська силу-силенну й вже під Жмеринкою... і полонені італійські з ним..., а з Харкова Павленко з батьком Махном злучився, і бють зраду большевиків..., із Холодного Яру Тютюнник...

На страшний четвер 1920. р. вранці прийшов до бригади приказ збиратися... Йдемо... на фронт бити поляків... говорили одні... на зелені свята, як дасть панбіг дочекати, будемо вже в дома, впевняли, сидляючи коней, другі...

Перед командою бригади вистроєні сотні в довгій лаві.

— Позір! За шаблі хватай! В прав-о глянь!..

Бригадир, отаман Ш., у супроводі штабу переїхав перед фронтом бригади, прийняв звіти поодиноких командантів; оглянув бригаду.

— Позір! Шаблі ховай! Спочинь!

Весело запорскали коні, бадьоро протягнулися в сидлах козаки; залепетав червоний бригадний прапор.

— Козаки! Перед відїздом хочу промовити до вас пару слюва. Як ми їхальби сюди з наш рідний край Гальщина, то ми який малый прапор? Синьшовти!!! А нині ми той прапор вже ни маємо; ми маємо чер-

вони прапор! А як ми будемо їхати назад в наш дорогий край, рідна Гальичина, назад до дому і як ми там приїдемо то що нам скажи наші мама, наші батьки, наші родина? —

Тому дольой червони феца а най живе наш синьшовти прапор!!!

.....
Червоний феца пішов дольой а У. Г. А. до поляків. Дехто до дому, деякі до криміналів а ще інші аж на чеській землиці опинилися.

Табор. Бараки. Дроти. Причі або ліжка. Нудьга. Безконечні спомини або надії. Самі мужчини. Тільки кілька жінок. Залицятися? У таборі? Неможливо! Нудьга. Жінок! Жінки!! І тихо нічью скрадався четар-смільчак. Потому вона до нього, бо муж поручник так хропить, а тут... нудьга. Переказали мужеві. Табор усе чує, усе видить, усе знає. Як поліція! Стіни тонкі, деревляні а нудьга велика — новостей треба — Афер, скандалів!

Була нова афера. Піймав поручник невірну й побив. Її і четаря.

Скандал! Хіба сміє старшина бити жінку і другого старшину. Та як? А кодекс?

Заметушився табор. Одні за поручником, другі за жінкою. Ще кілька горячих побилось. Нові афери й стара росте, прибирає чимраз більші розміри...

Жінка покинула суворого мужа, стала самостійною, поручник запив. До справи вмішалася команда — честирадний суд. —

У великому театральному бараку збірка старшин. Буде виклад пана генерала про старшинську честь. Це щоби старшин, особливо молодших, приготувати на суд, бо справу судитиме цілий старшинський збір. —

— Мої панове! Нині пуду тримати вам малу лекцію — *einen Vortrag* — о тім, що то є старшинські чест. Старшинські чест — *Offizierssehre* — то є такий абстрактний *Begriff* — ну-у поняті. Се є такий річ, що его ни можна вхопити руком або видіти. Він ни є ані жовтий, ані ни є чорни; а істи його таки не мошна.

Отже той старшинські чест то є така річ, що є для кожного з нас найдорожші а без котрої жадни офіцір — старшина — не моше бути тим чим він є. *Ohne Offiziersehre ist der Ofizier kein Offizier!* Тому ми мусимо на неї так дуже вважати і давати посір аби єї не стратити а то гольовно тоті молодші панове. Я знаю, що дуже багато з вас собі буде подумати що я як старші пан, трохи вже *ausgelebt* то таки сі на ту справу мушу інакше дивити. Але то є неправда! Бо о тім чи я є *ausgelebt* то ми... па, *wir könnten mal darüber sprächen.* А як я сі на то дивлю?

То є так. Я пув такше мольодий як ви є типер... *Leutnant, Säbel unter dem Arm* і на корзо за дівчатами по слюжбі. *Ich war auch mal so, wie ihr seid's jetzt* і таки так собі гадав як ви собі типер гадаєте.

Альи всьо муси мати свої граніци, *bestimmte Grenzen.* Мошна є старшині робити вшо то, що ни є мошна али жадни не сміє о тім знати. Ані той пуцфлек! Бо як буде знати *Offiziersdiener* то пуде знати і кухарка від пан польковнік і кухар від компанії. Від кухарки буде знати пані польковникова і так воно прийде до польковніка, і *Offizier* має вше від того часу погане око в свій *Vorgesetzten,*

А знова від кухар пуде знати ціла компанія, сотня,

курін, полк, дивізія... і так офісір тратит свій guten Ruf und Ansehen bei der Mannschaft.

В свій штири стіни мошна робити хто що хоче. Моше туди прийти і якісь Frauenzimmer, і романси всілякі... Альи, як я вже казав, то рано до Tagwache так якби ніц не було. Найліпше є для офісір жадні романси. Такі справи робит старшина поза гарнізоном. Є преці Urlaub і там собі можна шукати ріжні Abenteuer. Там є такі на то потрібні Möglichkeiten і на то місце альи ньи в малім Garnisonsnest.

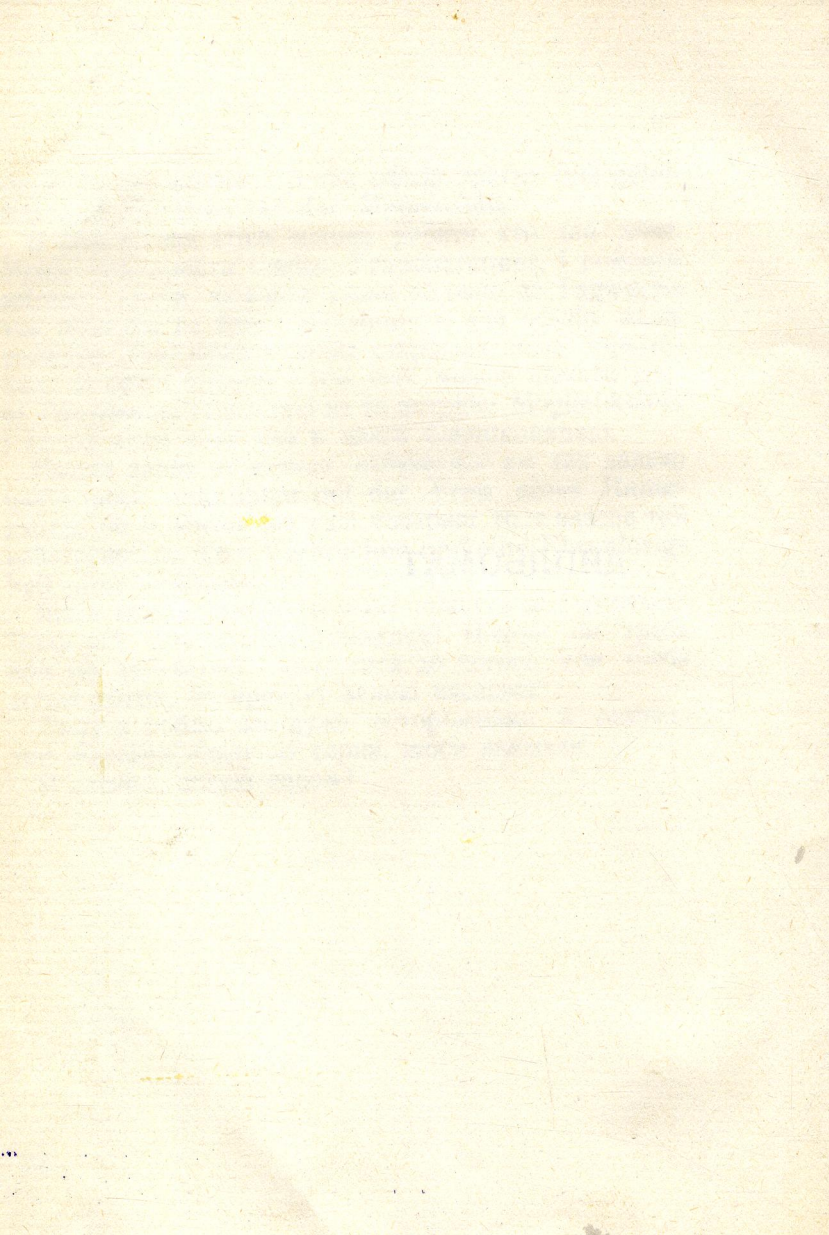
Ніколи знова не мошна забуватися аж так далеко шоби шось anknüpfen mit der Frau eines Kameraden, бо з жінок від свій товариш то є власни той найстрашніше. То є Verbrechen und eine Ehrenlosigkeit ohne Gleichen.

Якісь невинні флірт то я ще припускаю і розумію. Чому ні? Али все par distance! Нікоми ни треба при тім забуватися і допустити до чогось, али треба sofort zurück, бо прийдуть великі наслідки.

Тому я роблю вас дуже осторожними а головном тим молодим кладу на серци, шоби вважали.

Я скінчив, дякую паном!

ДИПЛОМАТ

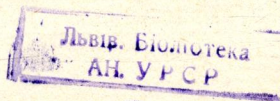
II

...панове, що тут балакати і думати нема чого — це всякому ясно!

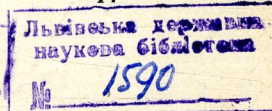
Андрій Василевич, ніде правди діти, людина наскрізь чесна, з толком та й в комерційних ділах як слід розбірається. А далі, у нього ціла родина одна дружина, так що виїхати він зможе кожної днини. А що Андрій Василевич одказується в тому, що мовляв не в силах вести це діло, так це тільки так, по скромності своїй, бо як я вже передше зазначив, то в нього на це всі дані. І відповідне формування, і характер, так сказати, ну, й проче — все єсть! Одним словом: Андрія Василевича!!!

— Та й що за штуки прийдеться там показувати? Купити чи продати за готові гроші всякий зуміє. Це й не так важко... А що вже торкається цієї дипломатії значить, то звичайно, що треба дуже осторожно, бо й не оглянешся як надують. А щож, бува така штука... Та й тут Андрій Василевич якраз прекрасно годиться...

Так і подібно говорено на засіданні одної української, народньо-демократичної, державотворчо-соціалістично-революційної партії. Майже всі промовці так переконуючо говорили за кандидатурою Андрія Василевича, що йому не оставалося, як тільки підчинитися волі народу й прийняти на себе тяжкий обов'язок представника молоді української республіки за границею.

2563

Властиво роля Андрія Василевича не була так ясно окреслена. Щось трохи посол, трохи консуль а в добавку торговельний представник.

І справді на всі ці місця надавався Андрій Василевич як не можна ліпше. Людина сильна, здорова — зможе як слід репрезентувати силу українського народу; хитрий як всякий малорос на дипломата як вродився, а що торкається торгівлі, то Андрій Василевич мав дійсно відповідню й фахову освіту. Скінчив же з добрим успіхом „камерческое училище“ в Житомирі, по скінченні був років п'ять помічником бухгалтера в одній київській фірмі, торгуючій ревелською кількою *en gros*, а світову війну перебув в інтендантстві корпусу, де значно поширив свої купецькі відомости й знання.

У молодій українській державі добився місця заступника голови київських кооператив. Правда, що останніми часами приходилося займати більше теорією, як практикою, бо кооперативи залишилися в Київщині, а тільки скарбниця і правління втіли зі стратегічних причин переїхати до Винниці.

Такі й подібні думки-спогади пробігали головою нового члена українського дипломатичного корпусу, що нині мчався поспішним поїздом, у вигідному купе-сальоні, на захід.

— Якось воно було, якось воно й буде! зітхнув глибоко Андрій Василевич, головню, що все в порядку. Дипломатичний паспорт, два мільйони карбованців як аванс, відбір котрих власноручним підписом та приложенням новозробленої печати як слід дійсно потверджено. А тепер гайда...

Проти нього сиділа його дружина, Олена Олексан-

дрівна, попадянка з винницького повіту й ламала собі голову, як то там в Європі, та ще до того в Германії вони заживуть... чи хоч добру квартиру найдемо... та з ким там поговорити, коли лиш всі по німецьки розуміють?..

А в кутку сидів новий секретар, Артур Мусієвич, нині по документам правник на укінченні, без конфесії, з походження Вірменин. Правда, що злі язики твердили, що Бердичів не в Вірменії і Артур Мусієвич то цілком звичайний Арон Мойсеевич, та ще й не правник, але простий продавець у фірмі Абелес & Поррес — та чого нині люде із зависти не придумують? Головна річ, що Артур Мусієвич знав добре, хоча й не літературну а живу, німецьку мову й це рішило про його судьбу. Сам Андрій Василевич знав крім української ще й російську мову й по німецьки вмів вже числити до десяти та *danke schön*.

Дипльомат з жінкою мріяли про будуче, а секретар у кутку вичислював олівцем у записнику, скільки він мусить заробити на цій поїзді.

Іхалось добре. На границі, завдяки дипломатичному паспортові труднощів не робили; тільки в Бродах якийсь галицький хорунжий голосно дивувався великій кількості дипломатичних пакунків. Та хорунжі великими розумами не грішили й з їх думками, на щастя, ще ніхто ніколи не числився.

Щасливо доїхала наша трійця до Станиславова. Тут задержалися два дні, щоби закупити дещо з туалетних приладів, а відтак вже вповні визброєна експедиція рушила в дальшу дорогу.

На дальших пограничних станціях найшлися одні думці того галицького хорунжого з Бродів. Це можна пояснити собі тим, що до пограничних сторожів

набирають людей собі дуже подібних у поглядах, вихованні, пересвідченнях і ин.

.....
Grandhôtel Adlon. Першорядна європейська гостиниця з прекрасними вестибулями, розкішно зарядженими кімнатами, ексквізитною кухнею — словом, комфорт XX. віку.

Тут наші й осіли й тут починаються клопоти й злидні Андрія Василевича.

Що край то обичай, каже пословиця, а обичаїв в Адльоні було більше як нашому дипломатові подобалося. Простіше сказано, Європа взагалі, а Германія особливо, зробили на Андрія Василевича як найпоганіше вражіння. Найгірше-ж з усього драгували його ці спільні обіди при *table d'hôte*.

— Неудобно, та й годі — раз-у-раз повторяв по обіді своїм товаришам недолі Андрій Василевич.

— Людина, помічає, набігається по городу мов ця собака, а прийдеш домів: переодягайся, бери манішку, воротничок, галстук, надягай на себе празднічний костюм — смокінг чи фрак якомсь дико звучав для тонко музикального українського вуха — та біжи в стову! Прибіг задиханий, кланяєсь на право, на ліво — ну, й сів урешті. І що, думаєте, що дадуть спокійно пообідати? Та де там! Манішка вилазить, надувається: галстук лізе під вухо, воротничок дусить мов скажений, а тут ще лакей, чортова душа, проклятий до тебе щось таке цілий час верзе, балака, та й люде — ну й публіка! — якомсь на тебе так дивляться, що хай тобі ні дна ні покришки! Мука одна та й годі!

Але й біді кінець! За кілька днів завідуючий готелем просив секретаря, чи не моглиби ексцеленція

їсти в своїх кімнатах, бо тут приїзджав англійська місія так, що місця буде за мало... Це для управи дуже, надзвичайно неприємно, но так як ці всі, що обідають за спільним столом то все старі гості й між собою знакомі... Просив... перепрошував... кланявся...

Вістка про це була одною з перших гарних вісток на чужині для Андрія Василевича.

— Бо бачите, це й вигідніше, ну й знак, розумієте, що з нами починають числитися. А то думали... хм... Україна, українець, то хай побіга по сходах... Тепер жеж побачили, хто ми такі то вже вони за нами починають бігати. Егеж, побігаєте ще й не тої, голубчики!

І знова пішло все своїм ходом. Та все таки, хоч не погано жилося нашим на чужині, але неньку Україну згадували чимраз частіше. І як не порівнювали, які уступки не робили західно-європейській культурі то все-ж таки своє рідне брало верх.

Тут, чорт їх побери, все на шиворіть-виворіть! Видно, що не добре їм сердегам живеться, жалів при кожній нагоді німців, Андрій Василевич.

— Народ тутечки чуть зі шкури не вискочить, так за тою працею гоняться. Голодні, видко, бідняги!

У нас як поглянеш, так чоловік, значить, собі помаленьку, поважно — так і знай і бач, що сам він собі свій пан! А тут?..

— А найгірше — це страва! Ці їх германські витребеньки так вже надоїли та й остогидли, що дивитись на них противно! — жалівся частісенько Олені Олександрівні.

І жалі допомогли. Задумалась вірна дружина якби

то хоч трохи осолодити життя мужеві на чужині — та й придумала.

— Вареників ані борщу зварити тут не можна, бо нема де й на чім. Це важка штука! Але муж прижарюване сало так любить — це піде!

Вже на другий день зранку поробила Олена Олександрівна, при помочи секретаря — а на що він?.. тільки дармує! — потрібні покупки, а в п'ятій годині пополудні стали спільними силами приправляти рідну закуску.

— Знаєте, що я тепер так як би вдома — сіяючи на цілому лиці, приговорював Андрій Василевич обертаючи сало, щоби не припалося.

— Ах! Ви тільки подивіться, що це за красота буде — а-а-а а цей запах — а-ро-о-ма!.. от закусочка на славу вийде, та ще до цього...

І не договорив, бо в кімнату ввійшов, а радше влетів завідуючий готелем. На лиці весь червоний як рак так і накинувся на бідного секретаря — це все так меншим попадає!..

— Що? Що це він таке говорить, Артуре Мусієвичу! Щооо! Що не вільно варити? А це з якої такої статі? По якому закону? За комнату грошіж плачу — да?, значить, що й комната моя й у ній можу робити, що захочу?! Да? Яке до цього комусь діло, що я в ній роблю?.. Мебель знищу? Ов-ва! Так заплачу! Хіба грошей не маю, чи може залишивсь їм що винен? На борг у них не беру...

— Що таке? Що цим Англічанам та Хранцузам смердить? Ну, так хай!.. А мені то яке до цього діло? Ну, позвольте-ж, господа, та це чиста провокація. Це большевики вже тут проти мене це спровокували! Знаємо їхні... Це-ж розбій на гладкій дорозі!

— Азія? Хто? Ми? Це обидва... та я посол, я їм за цю штуку... Та начхать я хотів на них!..

— Що їм штінкт так хай їм штінкт, але мені воно пахне! А що-ж, пахне!!! Так йому й скажіть: па-а-а-хне!!! І хай ця німота йде звідси а то, їй Богу, як розсерджусь...

.....

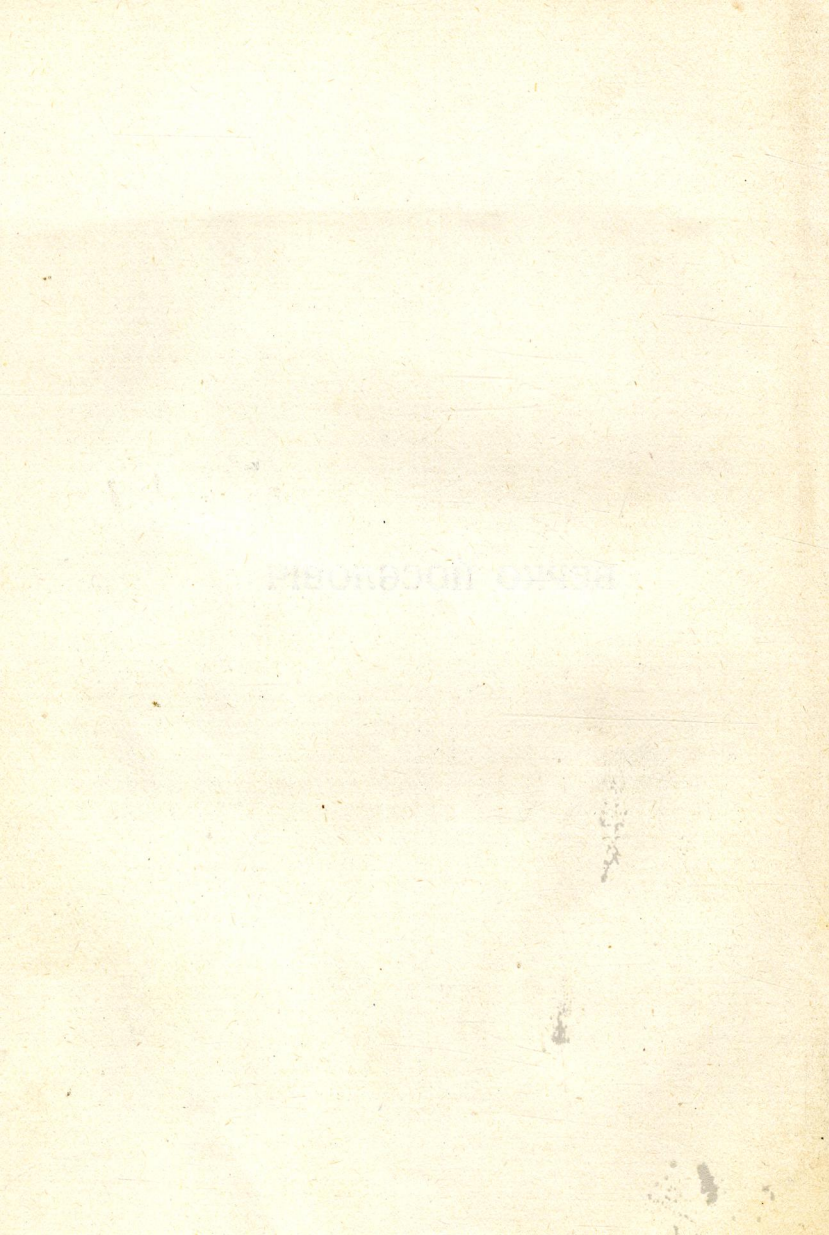
Tanzpalais am Kurfürstendamm. Тужливо звучить мелодія... плаче бенджо... її підхоплює скрипка... одна... друга... трубка... настирливо вривається до їх гурту саксофон і насильно надає їм своє темпо, свій ритм... Шаліє джезбенд... Мов оп'янілі кружляють пари...

Між ними гарно одягнена, притулена в обіймах молодого партнера танцює tango argentino Олена Олександрівна.

У льожі голосно оповідає щось товариству Андрій Василевич.

— І ось вам вся гісторія. А нині, значить, я цю прокляту політику давнісенько покинув і живу собі спокійнесенько. Хай їй хрін! І хіба ви з нашими можете щось зробити? Самі мужики неокресані; не знає як обернутися і це все лізе до по-лі-ти-ки! Ви розумієте: по-лі-ти-ки!!!

БЕРКО ЙОСЕЛОВІЧ

III

— Ой, то ви? Як ші маєте пане поручнік? О-о-о! перепрашію, то ви вже аванзували? Ну-ну, дай вам боже. Али вам той наш уніформи пасує! Ой-йой! Ви вже пан сотнік тепер. Видите, що то значить мати свій власні держави? Зараз вио є! Правда вам ші воно вже давно належіло, ви нато мали гебір — але ту є такеже такі люди шо ще вчера був цуксфір а нині він такеже пан сотнік! Ну?

— А якіші такі пуриц ширпає. Я вчора був в єдин такий пан а він такий крик наробив, шо я мало зі страху ни вмер. Другий йому каже: шо ти так кричиш і люди пуджієш, той пан то є шановни пан обиватель — так каже на мене він до нього а той вам ще дужче до того: шо ти знаєш, на них треба кричати, шо би жид знав шо є України.

Ну ни є він дурний гой? Таке говорить, якби я не знав шо є України. Хіба я з Америки приїхав — чи шо?..

— А шо ви ту робите?.. Я ші дивую, шо вас в Дрогобичі нема і нема, а ви ту в Станіславові!..

— Шо, ви з України приїхали?.. Ну а як там? Добре?..

— Ну а шо ви скажете на наш швйито? Шо то є ладно? Правда, шо? Ціле місто то їдна фана і хорєнгва! Дивітші і дивітші, а кілько люда? йой-йой-йой!!! Кудаші лиш воком подивити, вшуда повно!..

— Тосмо ші вже раз дочекали, шо будуть ті Укра-

їни лучити до купи! А кілька ми років на то чекали, що ми чекали і як нас мучили?..

— Ви знаєте що я ші так на то тішу як малий дитина! А поляки, йой-ой, які злосні!..

— Я ту маю малий ґешефт том приїхав з Дрогобичі. Маю такі малі ліферунок для нашої армії, то мушу сам піти на сикратаріят. Щось трохи штуркнути, або попросити, ну — такво —, що вам багато говорити як ви сам вшо розуміте. Жид пречі таки чоловік і хочи жити а муси мати якіш зарібки. Но, ньи? Али від наші я не хочу заробити. Так лиш, шоби на то не доплатити свої! Ви знайти, що як жид не гендлює і не буде робити жадні ґешефти, то він вам зара буде слабий і вмере. Но, ньи?

— А ви чули, що ті поляки з наші божниці ве Львові зробили? Взьили і підпалили і там згоріло 5.000 наших українських жидів! А холера на їх голови, — то є ґаниф, злодії, батяри... І ну, що вони хочуть від нас? Кажуть, що то за то, що ми йдемо з вами! А шо? Може з ними підемо, злодії едні ходьт?! Я як то почув, що вони таке ве Львові зробили, то я кажу то такому їдному польському братови а він мені кажи: українці, як прийдуть до Кракова або Варшави, то за то 50.000 польских цибухів виріжут. Ну, ви чули таке?..

— Шо вони від нас хочуть? Єден другого бє а вшо жиди винні!..

— Кажут, що і той Петлюра на Україні также таке робит?.. Шо?.. То ни є правда! Я также в то не хочу вірити. Чому? Ми пречі йдемо разом з наші владом, ми вші за ними як еден чоловік і ми їм помогаємо. Ну, може ньи?!

— Ой, а з нинішни швйито то я маю такі радіст,

ви би ані не повйирили? Я мав нині єден гешефт, я вам вже говорив? Али я си гадаю: ньи! Нині не будеш, Берку, робити якіш гешефти! Нині є швйито злуки то підеш Берку туди подивитиші... — Ходіт під сикратаріат, там є великі парада і вшо будемо видіти. Ходіт, пане сотнику!...

... — Ви видити, шо ту наших людий вийшло? А то войскі?! Йой, які ладні! Тосмо ші дочекали... А там на бальконі, видите? То є наші правительство. То так як було за Австрії владза...

— Ви їх не знайти?! Якто? Я їх вшіх знаю, як їдного! Чикайти, я вам їк вшіх покажу...

— Видити, той на переді з вусами, так волоші до гори, чорненькій, ну-ну, той то є дохтор Петрушкевич. Ой то вам є голова, голова!.. То є найліпший адвокат з цілого Сколіго. Він кождий процес, най буде багателька, альбо образа гонору, альбо за межу — він все муси виграти! Він вам зофорт на вшо параграф і вже вшо в порйидку. Той процес він таки виграє! Та є зіхр!..

— А той... на ліво, шо від нього... то Голубчиньскі. — Той має красну жінку!!! Ой вона так дуже любить їхати на автомобіль — але то файна жінка, така кобітка, що ци-ци-цц... Він ше має єден брат, шо є в Тарнополі і як ші шось стане, то той кажи: то певно мій брат з Тарнополі. А тамтой знов говори: то певно той, шо зі Станіславову... І так фурт доокола... Али, шо дуже файну жінку має!..

— Тепер, шо прийшов — то Лев Бучіньскі! То є дуже великі радикал. Він як видит якіш кшондз, то зараз як єндик на червони... Він якби міг, то давби

зофорт вші кшондзи потопити як котьита — до їдного! Али той швйито він не хотів. Він кажи, шо як буде злуки до купи, то буде в нибизпеченстві швйита унія...

— Я ші на тім не розумію. То є релігія а то треба най кожди робит як хочи і вйирит... Ти маеш свій бог а я маю мій бог, і най ші єден на другий за то ни гнівав! Скажіт, шо ньи...

— А-а! Кошч Левіцкі, пан міністер від вшої політики. Той шо зі сивов бородов — такі пристойни, старші пан. Кажут, шо він був відступив, бо там були якіш інтереси — я то не знаю і не хочу в то вйирити! Як то? Такий ладний чоловік і міністер від вшій політики і він мавби робити шось такво — якіш гендлі? Ни, то би ни пасувало. Ну скажіт сами? Али він муси бути знов, де він такі файни чоловік і такі красні бороди має на два боки... злоти цвікер... то він пречі найліпше до того пасує. Ну, ни виглідає він на пана? Ви йно подивітіші на ті бороди...

... То наш чоловік, шо тепер говори! Ви його мусити знати? Хто би ни знав Семен Вітик, соціяліст з Дрогобичі?... За нього также кажут, шо він шось з той кіпйичка і свічки мав, але то неправда! Він такі річи не вміє робити. На то треба мати иньші голови як він. Скажіт є він мудри хлоп, як він, їой, береші за нафтагешефт? Я, жид, вже був три рази міліонер і три рази зробив банкрот — а лише через нафтагешефт! Ну, будеші мудрий хлоп за такі інтерес брати, як він тому ніц не розуміє?... Він так до віче, говорити на збори, робити штрайк... То він вміє і може — але нафтагешефт?..

— О, видите? Той, шо за ним стоїт... той, той в цвікрі,... то мавби бути міністер... той мігби робити нафтагешефт! Ёдни кажут, шо він в Перемишлю

цеглу носив на будову а другі знов говоре, що він пан інженер. Хто то знає? — Я йому кажу так же: пане інженер! Чи мене то шо коштує, чи шо? Али він є голова... він має цалком жидівські кепали! В него лиш три вагони нафти-гін, щитири вагони свічок-гер, а гроші — цурик, і так їбт! То є голова — але Вітик? Він ни є мудрий! Ви чуєте, шо він каже... ми горді на нашу армію... — ну-ну, али чи та армія дуже горда на вас, то ше не знати?! ... і на єї штиках... — поволі з дишлом, Семене, які штики? Де штики, не видиш хiba, шо другі цуг ані ївери ни має?..

... — Ой, а то шо? Ви чули, пане — ньи! Ви скажіт сами, треба то? Ну, нашо стрільити? І так вшуде: в Дрогобичі, в Стрії, в Станіславові — де є наш визші владза, ну вшуде. — Кождий собі гадає, шо є Україна, є ївер... то він мусит с той ївер стрільити! А потому плачут, шо нима муніції... Ну, ви скажіт сами, ви преці войскові чоловік. Ви то розумієте... Ну, ви чуєте? ... А якби такі когош трафив?.. То шо?..

— Ходіт за ріг. Хто то знає, шо сі може трафити... Ходіт... ви ни хочите? А потім нема муніції! Ходіт!.. Я їду! Ну скажіт... якби мене трафило, то шо? Буде батько Петлюра платити на мої діти і жінку? А як стрілее то може преці трафити, шо? Ой! Ну, вже знов... чуєте... деш тут во... за городами. Ну коли будете в Дрогобичі? Шос переказати до ваші? А може передаште листа?.. Вже знов!.. Є то порьидки? Скажіт — є? Нема! І може ші воно так довго тримати..

Випозичальня книжок

„ІЗМАРАГД“

ЛЬВІВ, ВУЛ. КОСЦЮШКА 5.

Від свята злуки минуло три роки. Злучилися ми так, що й смерть нас не розлучить. Найліпший адвокат зі Скольного поїхав до найвисшої інстанції, до Відня, щоби даліше вести розпочатий процес, а нас, як свідків галицької кривди, потягнув із собою.

Колись так наші славні діди боролись до смерти — загину, а потім брали в калитку пів чорного хліба, кусень сира и трохи соли та пару голівок чіснику й пішки манджали до Відня, щоби у найяснішого пана шукати рихту за свої кривди.

Ходили діди — пійшли й ми! Все традиція, пієтизм до старини и привичка...

Посвідчили ми трохи, посиділи в криміналі й знову вийшли на волю.

Тільки що вийшли, переодягнулися, вичесалися, обмилися і в місто, волею натішитись. — Йдемо, подивляємо свободу... коли чуємо нараз рідні звуки:

— Гей, ви!.. слухайте, почекайте!.. чуєте? Ой, як я задихавші!.. Я йду і дивлюші... і кого я виджу? Пан сотник Дрогобицький! А в нас, в Дрогобичі кажут, що ви в криміналі сидите? Поляки таке написали... бігме... а ви такто по Kärtnerstrasse ходити!..

То ваш колега? Звідки ви є? Зі Стрийи? То ви певни знаєте Арон Гольдшмід... той що майи в ринку склеп з анцуґами. Той, той! То мій шваґер від мої жінки! Ну, ви видите, якші люди здіблют. Але ші будут в Дрогобичі сміяти, як я їм скажу, що ви такво ходити... Я як виджу наш чоловік, то так якби свій небіщик тати видів... Ходіт кудиш, тут пречі не будемо такво стояти. Чикайте, вже знаю куди. Тут недалеко є наш чоловік з Рудки, він вам має житнюфку — ууу... Ходім...

Беріт ваш колегу, ну, — ходіт пане сотнику!

— Шо нового в Галіції? Ой, то ші навіть не питаєте! Якби ви знали, як там нового, то ви би ни питали. То вже ни є Галіції — то Малопольські! Ви ни знайти? Як там хтош заговори по нашому, то такі біда, що не дай господи! Шо ви гадали, шо під поляки буде ліпше? Ви знайти, шо то є *polnische Wirtschaft*? Ну ньи — то я вам скажу!

Тамтой мішіч приїхав я до Варшаву. Приїхав на бангоф і шо?.. знаю я куди? Ньи, ни знаю. Приходжу до фіякра, а там їх повно — цілий бангоф — і кажу йому: ехами! А він так подививші на мени і каже: не, не єджеми. Я його питаю, чому ньи, а він каже, шо він обсадзони. Який то обсадзони, як там ніхто не сидит і порожно? Я з ним торгуюші, а він як ни скочи на мене — ти псякрев жидовска, як ти, кажи, кажу, що обсадзони то є обсадзони. Со, *nie rozumisz po polsku*?

Так я ходив пів години аж виджу, шо біда то я питаюші, шо то коштує як він ни є обсадзони. А він зараз такий файний зробивші і... пендешонц тишенци маречек! А *finestusend mareczek*!!! Ну і шо? Я мушів заплатити а він ше мені айцис*) дає, шо най ші я питаю все в Варшаві, що то коштує, то зараз є вшо в порйидку.

— Приїхав я на готиль а портієр там также то саме: німа. німа, обсадзони і обсадзони! Аш мені то надоїло то я питаю: шо то коштує? А він зара такий мньигкий як віск і.. сто тишенци маречек! А *hin-dert tu-send* — а вшо маречкі.

*) Поради.

Я вам кажу, що де обернетеші то вшуде так — лише маречкі!

Ви шмійтеші, а я вас питаю: чи є то пожондек в Польсце? Ой, ну ви чуйти? Я вже по польски з вами... То вшо той малопольскі наробило, що навіть чоловік свій язик забувайи...

Шо я роблю? Шо можи робити бідний жид? Біду пхаю!.. Який може бути з ними чесни гендль? Я вам оповім одну гісторію в ви сами увидити.

— То було в 19. році. Наші втікли на Україну а вони прийшли. Домаці война як є то вшо вмирайи, жадни гешефт, — ніц! Приїхав я до Відні... подививші, покрутивші і виджу, що бувби добрий інтерес привезти до Галиції шпірітус. *Fynelandreissig Prozent reiner Gewinn*. Вистаравші я від польскі конзулят *Einfuhrbewilligung*, від Австріяки взьив *Ausfuhr*, транзіт через Чехи і вже вшо в порйидку лиш їхати. Али я си гадаю: ану Берку, як тобі то вшо заберут? То я собі сказав, що зроблю перші раз на пробу! До цистерни наливв води, заасекурував в *Anstria Versicherungsgesellschaft* як 96% *reiner spiritus vini rectificatae* взьив папери до кишені і їду з транспорт як бегляйтман.

На ческі граніци — ніц, через Чехи — нід, приїхали до Джеджіци — стали. Я си гадаю, що вшо в порйидку мігйим брати чистий спірітус. Чекаймо день, другий — я виджу, що мій цистерни дали на бік і чикаймо далі. Агі! Али я си фурт гадаю, що так муси бути, треба вщо до контролі, вшо записати, затьигнути до книжок — а то треба цісу. Али зіхр є зіхр і я їду на начальника стації і питаю:

— Коли поїдемо, пані начельніку? А він так ші

на мени якош подивив кажи: pańskie nazwisko?
А, to poszekamy trochu.

Як то? Я ші його питаю а він говори, що я ни маю якіш зельони печонтки з Варшави.

— А шо та печитка коштує. Він як вам то почув, як ші разкричит, шо я хочу підкупити польські урядник, шо він мине до криміналу, Я йому кажу, шо яке ту купованьи, як ші лиш питаю а він все кричит: жидзе і псякреф.

То я ші його питаю де він мешкайи.

— Кохановскего 18 —

— А коли пан начельнік дома?

— О ийонти пополудню.

Прийшов я о пйонти до нього а він такі гречни і — сто тишенци! Маречек! В них міліон — а million то є таки маречек! Ну, шо було робити? Заплатив, бо небуду сидіти вічно в Джеджіци. Приходжу на бангоф і вже си гадаю, шо поїду а ту приходи до мени начельнік руху і каже, шо я ни можу їхати бо ни маю печонтки з Кракова.

— Які печонтки? які Кракуф? То хто є в Польські старши чи Варшави чи Кракуф?..

Musi! Я шо їду до Малопольські і тому треба печонткі з Кракову і шо вона муси бути! Musi!..

— Де пан мешкайи?

— Словацкего 27 і в семій вечір я дома!

Ну, і знов — сто тишенци, маречек! Приходжу знов на бангоф а, там якійш ше подначельнік: печонткі зе Львову, бо то є Сходні Малопольські і треба жулти печонткі. Musi!.. І я знов на Серадзкего 35 о другій пополудню...

— Шо, гадайти, шо то вже кінець? Но — то си эле гадайти! Потому я ше бігати мушів на Сенкі-

віча, Косцюшкі, Фредра, Болеслава, Міцкевіча в 3-ій, 4-ій, $\frac{1}{2}$ до 7-ої, в 8-ій... в... і такво фурт — цілий тиждень. Ну, вже позбирав вші печонтки — мавйим їх цілий альбум — жовті, сині, чорні, зелені, ама-рантові, ліля, бляу — на вші масти! Вшо то до купи коштувало мене, ни меньше ні більше, лиш 486.500 маречек! Штириста вішімдешіт шість тисіч, петьсот маречек!!! А файн гешефт а ше до того вше на прубу!

Али вші печонтки маю, знаю, шо то куштує ... то вже можу потому калькульовати — но ньи? Вже я хочу їхати, вже мій цистерни шібуйи, аж ту прибігайи де мени якіш їх офіцир ... такий малий ... і вже здалека кричит: жидже, маш печонтки!?

Я ші зпайити вже хочу з того шміяти і хочу плакати ... вже мі і злість бере ... ну, може ше гайцир буди хотіти печонтки? Но, ньи? І бувбим му дав, али він так без виховані і відразу: жидже! Ньи, ни дам!

Я вдаю, шо ни чую, скрутив у бік і йду далі а він за мнов і все: жидже, зачикай, жидже! Нарешті він мене здогонив, вхопив за комньир і кричить на самий вухо:

— Ти цибуху, еден ходиш, то я маю за тобов бігати?

— А я вас прошу аби ви бігали, чи шо? Ходіт про мене помалу або бігайте, як собі хочите?

— Ти, псякрев, те ти ше з мени дурньи робиш? Маш печонткі?

— Маю аж петнашче!, а ви до мене не говоріт жадни пшакрев і цибуху, бо я ни є жадний пшакрев чи жидже, але я ездею пан польські обіватель такий

як пан... в ви трохи вважайте, бо я плачу податки, мій син є таки офіцером при польські легіони і я ни є вам жадни цибух али пан Берко Йоселовіч! А на печонтки, то проши... ту зелена, ту амарантова, ту жовта, ту червона, ту...

— Так, али де є войсхова, небеска?

— Шо за небеска? Яка нібеска? Я не потрібуї жадни войскові печонтки. Я є цивіль і до жадний войскі ші не хочу мішити...

— То я ші до тебе замішию, ти псякрев жидовска, ти пархо єдин ходиш! Я той шпірітус реквіруї для войска польского, як ти ни маєш небескі печонткі!

— Я вже казав, шо ни маю і не хочу мати ніц з жадни войскі і шо я ни є жадни пархі...

— Стуль писк! Я реквірує...

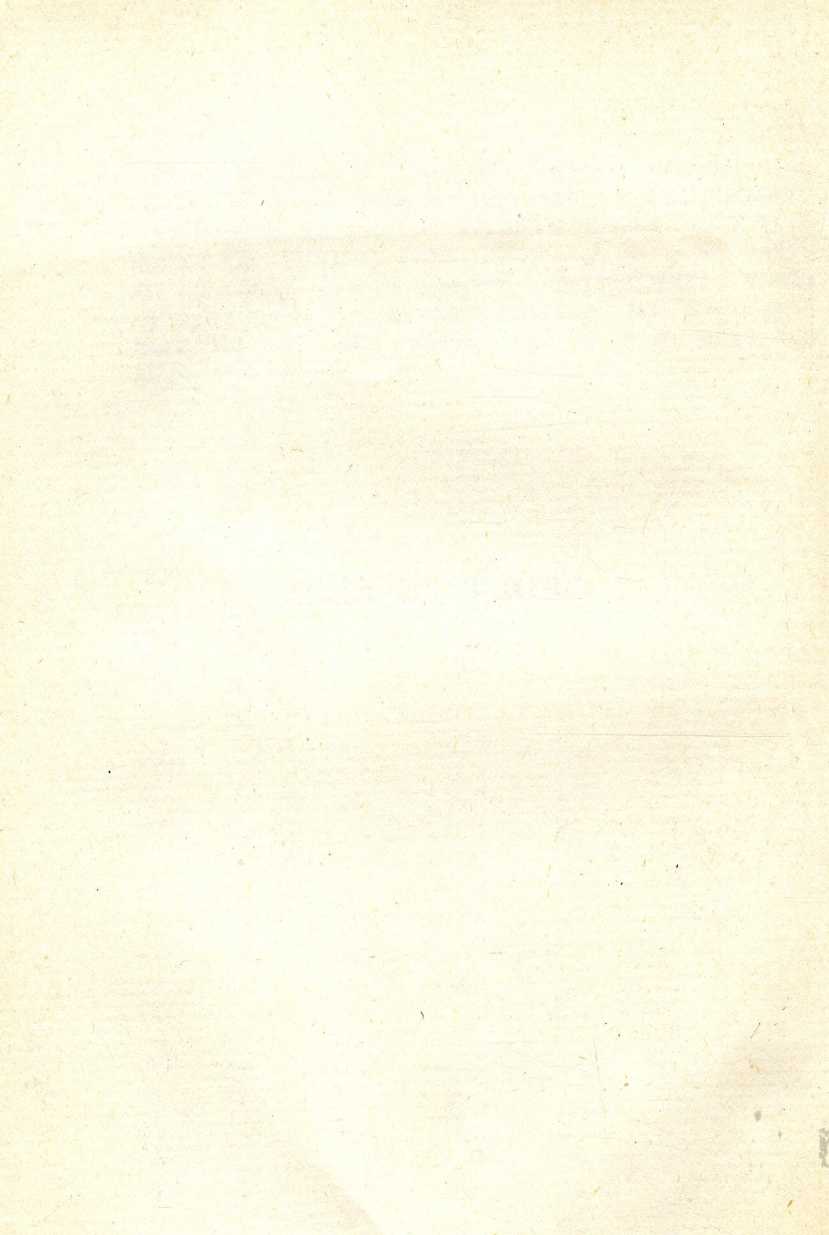
— Добри! Проши о потвердзені, шо пан то реквірував і о ваше назвіско а я знаю, шо я зроблю.

Його тамті, шо давали печонтки штуркали, просили — мрутали на мени ... говорили мені на вухо ... али я: ніц а ніц! Ну і він написав мені посвядчені, шо він зареквірував від мени дві цистерни шпірітусу 96⁰/₀, я то сховав до кишені і вїо назад до Відні. Ту я зараз на *Versicherungsgesellschaft* так і так... дав їм посядчені і вони виплатили мені гроші і я до дому. *Reiner gewinn á fynefansiebzig Prozent!!!* І можі то ші так давго тримати? Ну, скажіт сами?..

Али на тім ше ни є кінеч. *Versicherung* зробило зараз великий крах на польскі конзулят... якто?... вшо в порйидку, є *Einfuhr*, є *Ausfuhr* а вони собі реквіруют. То пан панови так легко око ни виджобає!

І вшо то пішло до Варшави... великі протоколи..., комісії паш. Джеджіц... ну, і що з того вийшло? Прийшли на то, що той хоронжи продав шпірітус а нальив до цистерну води... суд... і він дістав пийть літ криміналу, Garnisonsarest, і деградірунк! І треба му було того? То ші пречі на дашт так довго тримати Но ньи? Ну, скажіт сами, чи сі то може так длуго тшімач?..

ФРОНТ ДО СЕЛА

IV

Київська земле чорногрива...

Хто не хотів тебе забрати,
Кому ти рельсів не зривала,
Кому ти не дала відплати,
Кого — прийняла і прогнала.

О. Гадзінський. У.С.Р.Р. (поема).

Сердитий, з нахмуреними бровами і стисненими зубами їхав у переді свого кінного відділу ротмістр Салавійоф, Демян Степаніч. Вже кілька днів гонять зі штабу дивізії його відділ по селах за підводами, а він з чотирох сіл устиг забрати всього сім фір. І це вже п'ятий день так. Тут мужики з кіньми повтікали, там село бідне, або другі частини так в ньому господарили, що по конях ні сліду не стало... І так вічно.

А начальство? І слухати про це не хоче. Давай підводи, та й годі. Ще й сварить, що мовляв, ротмістр Салавійоф забуває, що це таке дисципліна в добрармії. Добрармія, це не „общество добровольців“ і раз попав туди, так „малчать і не розгаваривать“. Нема жадних пояснень там, де цар, бог і начальство.

— У..., прокляті... процідив крізь зуби. Кого хотів похастувати тим словечком Демян Степаніч, чи начальство, чи мужиків, годі певно сказати; мабуть, що обох, бо про дисципліну в добрармії довго й голосно викладав, даючи прикази четовим перед селом, а в самому селі...

— А дядя! Ідіка-но сюда-с. Ну-скарей, хахлацкая морда. Іде ваш староста? Веді! Толька паскарей, мужічок, еслі пльоткой получіть не жаелаеш... сволочі паршівіе...

— Драсте, ваше бла-роді. А вам чого від старости?

— Ах ти харя пратівная, да ти енцо спрашівать задумал, чаво?! Я тебе дам чаво... А вот тебе чаво... а чаво... а ча — во...

— Та яж тільки так... господін ахвіцер, спитав, а ви січас... думав що й без старости можна, бо його ледви чи й дома застигнемо... жнива, так сказать... тай тее, працюватиж треба. Не всім жеж воювать — треба й на хліб комусь старатись... А ви січас так строго... Відь я тоже на фронті був, три роки, так сказать, за царя-батюшку й атєчество страдав і крест імею, а ви так... Хіба так полагається?..

— Я тебе, сукін ти син, дам: полагається. — На фронтє он бил, за царя і отчєсво он сражалса... А революцію? Кто революцію делал?..

— Хіба це я оден? Всім надоіло було вже — досить було...

— Малчать! Сволоч! Вам свободу, а ви сейчас фокуси сваї показиваете... Я тебе дам свободу...

Мужик лиш скоса подивився на сердитого офіцера, хотів ще щось відповісти, та побачивши нагая, лиш здвигнув сердито плечима та прискорив ходу. За кілька хвилин опинилися перед хатою старости.

... — А вот вам: староста. Михайле Іваничу!.. Це к вам — гості... старости питають

— Так ето, значіть, ти здєсь старостой будєш? Так хорошо-с. Ану-ка галубчік, нам падвод гані —

штук тридцат-с — только скарей. І не смей баловатся, а то са мной шутки плахіє.

— Господе! Деж вам тепер підвод взяти, ваше благородє. Нема... нет... їй Богу немає, та ще трицять. Тут тобі дві — три набрать — та й це важко. Все вже забрали... Гетьман, німці, Петлюра, Махно, Зелений, большевики, галичане, та й ваші — а деж цих підвод набрать стільки? Всякий лиш дай, та дай? Хибаж коні так як трусики плодяться чи, що?...

— Не разсуждай, а подводи давай і коньчено. Парускі ведь ещо панімавш, слава богу — не забил совсем? Ілі пріпомнеть тебе?... Забрали у вас? Знаєм ми вашого брата... Папрятал всьо, а патом: забрали у нас. Скорей, а то чтоб ми тебя, сукіна сина, за сопротівленіє законной власті в магільовскую губернію не атправілі. Думаєш, что с вами баловатса будем? Большевікі пряклятіє...

— Ти іді вперіод, да только показивай у каво лошаді єсть, а там ми уж самі справімса...

... — От у цих двох немає, — це так сказать, пролетарі, а в цього...

— Грицьку! Грицьку!

— А чого?... Доброго здоровля.

— Здоров! З підводами їхати треба... коней давай.

— Куду?

— Хиба-ж я знаю, куду? Звичайно, що не зі мною, а з военними...

... — Да ти что так разашолса, как старая баба?... Єх, ти прахвост, лашадей гані!...

— Та щож? Як їхать, так їхать. Хочби сейчас поїду; тільки щоб хто кобилку підняв... сама, бач-

стерва, ставать не хоче — бастує. А жеребцем самим не можна. Хиба, що верхи?

— Стоненкоф? Пригні в канюшню, да па дароге мужику по морде дай, чтоб не болтал зря столько...

За хвильку солдат голосив, що в мужика: тільки дохлая кабіла і жеребийонок маленькій.

— Звичайно, що за пів року не буде великий, вмішувався, охочий до балачки Грицько.

— Ух, ти... морда паршівая! Ти са мной, шутить задумал? Да я тебя... Взять єво да старосту і сматреть, штоб не удралі... Патом я с німі справлюсь... Тепер, ребята, самі паіщом... Я вам, сволоче, дам сабатаж... А ти, чаво смеюшся?... Тоже взять!..

... — ну, дядьку, ти-б скоріще... бач, що командір наш не жартує. Я знаю й понімаю, що... але служба... і нам треба. Ти снопи скинь і айда. Ідемо дядьку — скоріщеж...

— Та я лиш напувать хочу... цілу днину не пили нічого. От смішний чоловік. А ви ще нукаєте... Не поїдуть же так. І звірині тоже треба як слід... Цеж тут... у низу... о... бачите? Та ходіть зі мною, як боїтесь, що втечу. І куди тікати? Їй богу, смішний чоловік...

Дядько поволи відпряг коней від воза зі снопами, сів на підручного, крикнув на жінку, щоби скоріще снопи скидала і... нагло цвяхнув бичем по конях і гальопом пігнав поза стодолами, садами...

— Стой! Стой! скричав солдат і заки встиг вискочити на свого спудженого коня, дядько вже зник в яру, що починавсь зараз за садками.

— От проклятий! А ще каже — лиш напувать,...

смішний чоловік. А ти бабо, чого так регочеш? Ідеш до хати, а то...

— Яка я тобі баба? Що? До хресту тебе держала, що так розбабравсь? Чого до мене причепився? До мужика чіпляйсь... мужик утік а він: ба-а-а-бо! Бач який до баб найшовся. Що?.. Битимеш? З бабами то всякий зуміє, а тиб краще мужика ловив...

— Та пропади ти, чарівнице! Навіжена... Як розкудкудакалась... Через таку відьму, як ти, в добровольці пішов — щоб ти йому сказалась... бормотав виїжджаючи чимскоріще з подвіря солдат, а за ним услід, ще далеко й довго, неслася бабина лайка.

.....

— Мужики в ліс утікають. Той мужик, що вів нас до старости, їх попередив... Його арестували й держать разом з другими... голосив ротмістрові старий, вусатий вахмістр.

— Правильно! Втарой взвод перерезать дорогу до леса і всех перелавить. Не останавлеваются, так на месте пріхlopать... Пашлі!..

Чета круто повернула від відділу й змісця гальопом понеслася бічною вулицею в поле на ліс. Вже зникли за горбом... та... та-та... тататата... тьф... тьф... тьфтьфтьф...

— Ваше благогороде! З ліску на звод з вінтовок і пулемйотів стріляють. Наші спішились і відстрілюються. Двох людей вбито, а три коні... І ранені єсть.

— Кто?

— Мужики кажуть, що повстанці, чи большевики. Отаман Пімста якийсь... чоловік триста піших... і кавалерію мають...

— Староста, ти должен знать, кто ето, еті самі,

павстанци? Наверно бандіти?... питав старости зблідший ротмістр.

— Це від отамана Пімсти або товарища Гринька будуть. Вони тут частенько приходять... Да! минулий тиждень так тоже оден ваш отряд розбили... оттут таки недалечко... Командіра на місці розходили — це в них вже така поведінка... егеж. А ви ледви чи й встигнете втечи дорогою. Там вони наверно конницю в обход послали. Хіба що лиш сюдою через подвіря та загуменки, та через бугор... о, вже і з цієї сторони вінтовкали починають. Еге, підводи, значить не проїдуть — треба покинути. Тільки скоріш, а то... чуєте, як другий пулімйот із поля креше... Треба...

Гук вистрілів наближався і все голосніше татакав в яру кулемет. Мов оси шипіли кулі понад головами. Перестрашені вершники збентежено дивилися то на командіра то на бугор і ховалися з кіньми за хати.

Командір дивився в сторону лісу, бажаючи зорентуватися по вистрілах у ситуації. Вже цілий відділ рушався на поміч загроженої четі, коли із вулиці на стрічу вгналися в село втікачі з поля. —

— За мной... і їзді товплячися й переганяючи оден одного пігналися через подвіря та бугор за своїм командіром

... — А що?... Вот тобі й саботаж! А ще ляка тебе... В могильовську губернію. Законна власть... а підводи давай... ате-чес-тво... Ще й добрармія прозвалися... Як забира все, так хоч і чортом назовись... Шутки плохі, каже, а як почув стріли, як злякався?... Бачили як утікав?... Тільки закурилося

за ними... диви, й шапки погубили! Підводи також залишив...

— А ви відкіля? Лісковецькі? Так вже оставайтесь до вечера а ніччю попід лісок, та до дому... Вже скоро за підводами не прийдуть. Не взяли ще та й не візьмуть!

— Андрію! Скоч до ліску та скажи хлопцям, щоб йшли вечеряти... вже Денікіни втікли. Та хай пулі-мйот муніцію даром не портить... може ще колись пригодиться...

І хахлацка морда, тобі каже — законна власть.
Саботаж... кацап проклятий
.

Життя це школа. Пару досвідів навчило скоро українську галицьку армію, що широка Україна зі своєю старою козацькою та гайдамацькою традицією це не те, що замучена й горем пририта Галичина. Український „кожух“ не тільки лиш, що своєю хитрістю охороняється перед усякими законними владами, але нераз зуміє також і вдарити. — Тому осторожно з „кожухами“ і... фронт до села!

На святій вечір 1919. року стояв П. У. Г. полк кінноти в малолу селі брацлавського повіту. Щоби ще краще вплинути на святочній настрій дядька Трохима, старшини першої сотні купили пару пляшок перегонки й почалось... святкування. Випили закусили, ще випили — і стали споминати всячину.

— Розкажіть дядьку, як це у вас ще за гетьмана польську бригаду розбили. Я чув, що це ваше село почало, — питав молодий, білявий четар, господаря.

Дядько випив чарку, відкашельнув, закусив, закурив,

сказав жінці, щоби на столі прибрала й таксамо по-волі, слово за словом, почав оповідати:

— Е, щож? У нас це почалось — то свята правда. Розкажу, чогож ні? У нас народ, знаєте, відважний! Ще колись, за давніх часів з винницьким полковником Богунем на Ляхів ходив — чули, що такий був, виж учені — а потому, сюдою Гонта з Залізняком переходили... Єгеж. Так, що ми ляхів здавних — давна не любимо... мазурики... католики прокляті. Ще дід розказував, що вони в нас чинили... страшно й згадувати.

Тепер, значить у революцію, опять появились у Немирові. Ціла бригада й то самі кінні. Гетьман, бачите, дозволив їм збіратись — це, щоб польське та панське добро стеречи, та експедиції якісь разні... Чорт зна, як їх звать... Ну й нічого. Сиділи вони в Немирові — в княгині цілий штаб поміщавсь — а до нас тільки час від часу покажуться. По других селах усякі пакости чинили, то забирали чи реквізували, а в нас якось нічого ще не було.

А живе у нас у горішньому кінці села салдатка, Палажка. Як у Брацлав поїдете, то проїзжатимете. До неї двох їхніх так і внадилося, як кіт до сала. Звичайно баба бабою, от салдати молоді, щось принесуть, а хто вони такі — то яке їй діло? Звичайно, що ніякого. Ходили вони до неї, ходили, аж раз щось з нашими хлопцями в них вийшло діло. Посварились. Цей тому: мазурику; а той цьому: хлопська морда. Ая — хлопська мордо. Так той наш не стерпів — це Стецьків Остап був, правда Одарко, — так того драгуна, значить, дручком по голові, і забив... Раз вдарив і за-а-бив. Парубок знаєте дужий, здоровий — та й як з маху вдарити, то це й не важко.

А тож!? Другий драгун як побачив, що бють, то він через плоти садами і втік...

Тому воно вся біда й вийшла. Бо як бувби і його котрийсь потягнув, то опісля: поховалиб і пропало. Раз їх нема, значить, що дезертири. А правда?! Утік він, а на другий день до нас цілий ескадрон їх приїхав.

Приїхали, стали коло церкви, визвали старосту, зловили кількох мужиків, і відразу положили на землю та каньчуками. Бють і бють... Та ще командір їх приказує; що ми вам дамо бунтуватись... хлопі... кабани... а все за кожним словечком, то псьонкреф... І давай йому виновника, бо село палить. А цей вже давно в ліс утік. Його, того, командіра значить, просять. молять, що так, та сяк, а він і слухати не хоче, тільки кричить і бе... І каже, щоб драгуни виносили солому хати підпалювати...

Це хиба по закону? Та по якому? Деж таке написано, щоб такий лях-мазурик та нас на нашій же землі так бив? Як це так?..

І наші тільки моргнули оден на другого, та по стодолах... і в садки... і як піchnуть на них із обрізків жарить... а кривий Панас з пулімньота... та бий... та бий їх!

От тікали, так тікали. Вони з майдану до вулиць, та зі села хочуть в поле дістатися... а на вулиці жінки борони повикидували і то в гору зубцями — не пройдеш! А ворота позачиняли, щоб через подвіря не могли — пропадай!..

Тільки чоловік п'ять або шість проскочило й спаслось, а решту то до чиста побили. Побили й зараз же на раду. Знаємо, ще їхні цю штуку так не лишать, і що на нас цілий карательний отряд пришлють. Пора-

дилися ми і в дзвін на тривогу... бам, бам, бам... і кінних у сусідні села, щоби на поміч прийшли... Аж з під Козятина приїхали, як почули, що ляхів бити.

Тепер, значить, повстання. Так ми тоді скоро шосе перекопали, щоб гармат не могли довести, залізну дорогу - шлях розібрали, аби броневик не приїхав... і на Немирів...

Самих офіцерів їхніх більше трицяти на немирівським цвинтарі поховано... Хай, знають як це воно так...

Дядько скінчив, сплюнув на долівку, витер ногою й став на ново набивати люльку. Старшини мовчки переглянулися між собою.

Білявий четар подивився не то здивовано, не то злякано на дядька, хотів щось спитати й тільки по-зіхнув...

— Щож підемо спати, завтра знову в похід. Постеліть матусю.

Дядько поволі хрестився і бив поклони перед образами. У кутку коло мисника поралась Одарка; на долівці вкладалися до сну старшини. Білявий вийняв бровнінг і сховав під подушку.

— То на віщо так під подушку ховаєте? У нас дітей нема — не пропаде, питала від мисника Одарка.

— Ануж щось в ночі пригодиться, мамусю, — так, щоб під рукою був. Усяке бува... А ось хочби вам захотілось нас так, як тих поляків, на другий світ виправити, жартуючи відповів четар.

— Ну й придумали! Хіба ви то, що поляки? А якби так дуже захотіла, то й той під головою не помігби.

— Сама? Нас чотирох?

— Сама, сама. Хіба це так важко, чи що? Варю рано їсти, а ви ще спите... тайби гарячим окропом по очах... І випровадила...

.....

... Довго в ночі перекидувався з боку на бік четар. Ніяк не міг заснути... Тільки десть над ранком втома поборолала. У сні бачив тихе, дрімуче, українське село, з вишневими садами... гарматами, боронами вверх зубцями, гарячим окропом...

— Сотня за мною! Фронт до села... скрикнув крізь сон і прокинувся.

Через вікна вдиралися перші проміння сонця до хати... Товариші спали мов побиті. Перед образами поволі, поважно молився й бив поклони дядько Трохим. А Одарка підкладала дров до печі.

У великому горшку кипіла вода... На чай.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1207 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
TEL. (312) 937-1234
FAX (312) 937-1234
WWW.CHICAGO.EDU
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
TEL. (312) 937-1234
FAX (312) 937-1234
WWW.CHICAGO.EDU

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1207 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
TEL. (312) 937-1234
FAX (312) 937-1234
WWW.CHICAGO.EDU
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
TEL. (312) 937-1234
FAX (312) 937-1234
WWW.CHICAGO.EDU

CAFÉ GREILINGER

V

Колись блескучий адютант,
Далекий від журби і суму,
Тепер — голодний емігрант
Сидів в кафе...

(В. Валентин: Перезва.)

І допивши чорну каву говорив далі.

— То ви ще тут зовсім новичок, рекрут? І нікогісінько не знаєте? Деж ви, чоловіче добрий, були, що ви нашої еліти ніколи не бачили? Та тут, друже любий, центр усієї еміграції: сама сметанка й підпора української суспільности, а ви цього й не помічаєте?..

— Так і кажіть, що ви на фронтах товклися. Тяжка з вами справа! Вам треба все з самого початку роз'яснювати, а це... А *propos*... Ви нині при грошиках, бо в мене посуха як у пустині, а так на сухо говорити, то якось не тее... Дякую, я сам замовлю... *Herr Joseph! Zwei helle!*..

— Дай нам боже, а вам у Відні доброго перебування. Добре пивце, що? От тепер можемо й поговорити.

— Тільки, дійсно, від чого починати? Так давайте з кінця, від каварні пічнемо.

— Будь я якимсь поетою, або письмакою, то я братіку, оду або який панеґірик увалю, що лиш закуриться. Знаєте як я почавби. По рідному, піснею наприклад:

Любив, люблю, любити буду
В якій лиш буду стороні...

Бо й як не любити Грайлінгера? Наші нич не розуміють значіння тої каварні для еміграції. Ходять сюди кілька разів денно, дивляться на все як барани і ані ду-ду. А німець лиш прийшов, подивився і на другий день фейлетон у Wiener-Journal про Emigrantencafé. Цеж кусень гісторії нашої! Не так? Тут нове життя твориться, нове українське покоління дозріває й приготворює нову епоху.

— А відтак знову кусок пісні:

Во вік тебе я не забуду...

Бо як можна забути вас, пані Грайлінгєрова?

— Я вічно бачитиму вашу милу поставу за буфетом і як прегарна недосяжна мрія буде сіяти в моїй уяві ваше все усміхнене лице серед батерій пляшок, чарок, закусок, тортів і інших прегарних і відносно недорогих річей... Вічно звучатиме мені в ушах ваше миле, мелодійне... Grüss Gott Herr, Rittmeister, gut... Mor—n, Herr Doktor. А на сі торти, що ви давали й даєте нашому товариству даром з нагоди ріжних свят — хіба можна на них забути?

— Вас, достойний пане Грайлінгер, я все поважав і цінив, а цю облігатну пляшку сивухи на Сільвестра споминаю часто-густо. Дай боже, щоби ви ще довго сходили тричі денно як і нині сходите, на долину, щоби привитати вашій гостей — нас. Як сумно буде мені колись без вашого ... n Morgen, ... n Tag, i ... n Abend. — о, правда! — і в ночі ви стояли все при касі й прощали нас ... mein Kompliment, meine Herren...

— Ви все були нам щирим, добрим батьком і ми спокійні й певні, що під доглядом вашого ока нам нічого ніколи не може статися. Ваша тиха, спокійна,

привітлива каварня заступила нам рідню й стала нам другою вітчиною. У вашій каварні родилися нові думки, нові ідеї, нові, свіженькі політичні комбінації; писалися статті, поезії, твори, відозви, дипломатичні ноти, заклики до народу й робились сплетні, інтриги й грались так чудесні мізерки...

— Ви нині для нас все і всім і вас ми не забудемо. Прийде ще цей час, що еміграція дістанеться до керми й я, я перший буду за тим, щоби котребудь місто на Україні перехрестити в вашу честь — Ірайлінґерівка.

— А ти, Herr Ober Joseph — великий і Joseph — малий! Ти перший хочеш бачити нас по військовому й кожний до трицяти літ є в тебе — Herr Rittmeister, старший — Herr Oberst. Низчих і середніх ти не признаєш. Ти любиш військо, а ми військові тебе!

— А у тебе, Joseph — малий, ти паціфісте великий, існують лиш Herr Doktor і Herr Rat. —

Обох вас ми любимо й поважаємо та й цінімо. Як приємно й мило слухати ваше... Sie zahlen?... mal später?... Gut! Як услужливо й радо подавали ви *Ukrainischer Raport**) і *Semmel in der Wolle***) —

— Чи стріну ще десь вам подібних?... Вашу відсутність відчую болюче, а без вашого довіря зів'яну...

— Це лиш з груба я так накреслив, але фактично як би присісти на пару годин то можнаби сотворити кольосальну річ. Епохальну, кажу вам. Яж не письменник, то певно, що моя картина вийде безбарвна, бліда, запевнював екссотник.

*) Український Прапор.

**) Земля і Воля.

На лиці співбесідника, що уважно слідував за кожним словом і рухом оповідача, малювалась цікавість разом із пошаною до нового знакомого, що вводив його, недосвідченого й чужого, до нових тайн емігранського життя.

До Відня прибув він просто з табору в Ліберці, до табору з війська, то й не диво, що в новім оточенні почував себе як новонароджене дитя. Нині попав до каварні й тут перед годиною познакомився зі сотником. Оба військові зговорились дуже скоро, найшли спільних знайомих з війни, бували в тих самих місцях.

Екссотник устиг розповісти йому про себе, що він австрійський поручник, а український сотник. Військову кар'єру почав як фронтовик, але пізнавши скоро, що це рід служби дуже невиносливий, вицофався до штабу. За українських часів він вже послідовно тримався раз узятого напрямку — такий вже твердий характер — і пробував щастя при вишколі, жандармерії, а навіть при диктатурі, з якою переїхав до Відня.

Властиву кар'єру почав за границею. Був секретарем посольства, їздив з місіями як перекладчик, був військовим аташе при посольстві УНР, журналістом, купцем, аранжером різних...

Та все скінчилось і нині він по занятті, переконанні щирій і дійсній емігрант.

Екссотник закупив нову папіроску й перервана бесіда поплила наново.

— Саму каварню й персонал перебрали, а тепер візьмемось до публіки.

— Лиш добре вважайте, бо я страх, як не люблю повторювати те саме, остерігав таборита.

— Ліва сторона каварні не цікава, се все автохто-

ни, німота: студенти, урядники — звичайна собі каварняна публіка. До нас їхнє відношення такеж саме як і наше до них — ніяке.

Тут, цілий правий бік, це все окупувала наша братія — майже сама рідна Галилея. Все заступлено, партії, напрямки, повіти — як у парламенті, лиш дзвінок і починай засідання.

— Лиш ці дві льожі в куті, це Альбанці. Також політичні емігранти, тільки що більше сезонови. Ті, наприклад, що тепер там сидять, за моєї пам'яті вже чотири рази вертали до дому перебирати владу, а за кілька місяців — вони назад у Грайлінгера. Мабуть, що скоро знову поїдуть, бо щось останніми днями дуже пильно газети читають — а це певний знак.

З нами вони надзвичайно симпатизують; спільна доля об'єднує сильно — нічого й говорити.

— А тепер вже лише наші — свої рідні!

— Ці три столики при вході, то початкуючі, тому при дверях сидять. У нас дисципліна! Більшістю студенти і як многонадійний приходивби в увагу лише той сухорлявий у військовім френчі. Бере допомогу від всіх існуючих у Відні комітетів, а ніколи сотика при душі не має. За те має паспорти лише трьох держав. Це так собі, на всякий трафунок. У Галичині — то ручу, — що він зробить велику кар'єру, бо людина, що вмів так низько кланятись і просити у нас не пропаде ніколи.

— Сейчас коло них при великім столі — це стара війна. Тема балачок: спомини, повстання, атаки, надії і — якби...

Дивіть, як цей з чорними очима лівою рукою через склянки перескакує. Я все вже знаю на пам'ять:

...тепер мене Денікінці окуружили з усіх боків, а

я коневі шпора, буланий мій на задні ноги лиш підвівсь і через пліт — фйїть, і я вже на другім боці... а кулетет лиш татата... тата... та, як засіче... буланий вуха по собі як заяць...

— А той, що його так побожно слухає, все то записує — літописець значить. Вже пятий місяць, день у день. Лише, що в них тепер маленьке непорозуміння вийшло, але, бог добрий, зліквідують. Бачите, той літописець хотів то все переписати вже на чисто до друку й став числити тих побитих і що думате? Лише 70.000 одних поляків наша кавалерійська бригада перерубала, а москалів вийшло міліон і ще трошки тисяч. Постріляних не вчислили...

— У льожі, ті два пишуть, а третій читає Neue Freie Presse. Цей в цвікрі, редактор. Пише надзвичайно палкі заклики до народу — вогонь і кров! Дуже добрий чоловік, любить позичити як має, лише грому дуже боїться.

— Чорний, з семітським лицем, що миче за вухом волося, це наш рідний жид — кореспондент до німецьких часописів. Як побачите в котрійсь німецькій газеті статтю, що починається „wie wir aus gut informierten westukrainischen Kreisen“ або „die baldige Lösung der westukrainische Frane bringt mit sich neue Probleme“, то знайте, що то його праця і що при такій праці він вимиче собі принайменше трицять волосків.

— Бльондин, то опора влади й всемогучий шеф відділу преси й пропаганди; оповідати про нього то значить стратити місяць часу. Боюсь і начинати.

Екссотник покріплювався по кожнім столику пивом, замовляв свіже, перекидувався кількома словами з

переходячими знакомими й з тим самим запалом брався до дальшого оповідання.

— Напроти них столик — два панки. Чорний, це доктор прав, майбутній кандидат на посла й напевно ним буде, бо вже записаний до двох партій і всюди є в опозиції. Його сусід, це їдкий критик, зловний і тому ліпше його не чіпаймо та ходімо далше.

— У роговій льожі, це самі послы — батьки на-роду. Люде дуже впливові — між собою; бо в чужих їх впливів ніяк не можна використати. Як типи — нецікаві. Хіба лиш той шпакуватий до гори причесаний. Збирав він в Америці позичку для влади й десь вона не знати куди стратилась. Тепер його за ту чудасію хочать судити. Вже й прокуратора з йозефівського табору спровадили, — а ось він, рудий, сидить сам за столиком і читає *Gerichtszeitung*.

— Шкода праці, бо нич з того не буде. Стягнути з нього нема що й з відки; опублікувати не хочуть, щоби вороги не тішились, що між нами роздор і скандали, — а криміналу свого у Відні не маємо, до Малопольські він не поїде й якого чорта бавитись?

— Добре, що хоч оден наш буде мати гроші — буде можна позичити.

— Бачите, як переконуюче він до батька Кирила говорить; певно на нову опозицію проти диктатора намовляє. Хитрун!

— На право від них, великий стіл — два пани й пані. Той лисий, то редактор і професор в одній особі — могучий бас, а пані його дружина. Нещасний — тип коло них, що виглядає якби лиш вчора з тюрми вийшов, то президент міністрів тепер наймодернішого нашого правительства у Відні. Цей чоловік відсидів більш десятка літ по всіх російських і сибірських

Випозичальня книжок

„ІСМАРАГД“

Львів, вул. Косцюшка 5.

тюрмах, каторгах за своє революціонерство й соціалізм, а нині на старість прийшов до пересвідчення, що то все була маленька помилка й що без цісаря, та й ще габсбургського роду, держава не може існувати.

Я пояснюю собі це тим, що революція сповнила всі його мрії; послідні стали першими, а цісарі послідніми й він по старій привичці став за покривдженнями...

— Середній столик, третій від нас, три елегантні панки — то специ.

— Живуть з людської глупоти й антагонізму націй. Два з них графи, третій єрусалимський барон зі Львова. Оден граф служить в англійській, другий в большевицькій розвідці а халдеець таки в нашої. Потим вони великі приятелі й радять тепер мабуть над звітами для своїх правительств. Хитро зарядилися! Ви якби прочитали такий звіт про протибольшевицькі акції українців, або про українські політичні партії і їх діяльність то перед кожним українцем скидаєте капелюх вже на три милі наперед — такі організовані й небезпечні люде! Страх падає на всякого. Сезонова праця, але як вміти коло неї ходити, то дуже винослива.

— За ними сейчас при малім столику сидить двоє геніяльних людей. Той худощавий, галицький доктор, веде за ватиканські гроші католицьку пропаганду на Україні — у Відні, а тим самим робить велике українське патріотичне діло, бо нищить московське православ'є.

— Другий, його спільник, наддніпрянець з над Буга так тим перенявся, що вже третій раз перехрестився з православія на правовірну греко-католицьку віру. Кожне хрещення — около десять доларів.

— Наші чотири сусіди з правого боку це дипломати — аматери, або по нашому: лише з okazji. Їздили до Будапешту, переговорювали з Гортим що до видачі засеквестрованих угорською владою українських депозитів ще з часів гетьмана й лише через нещасливий випадок не довели діла до кінця, але до інтересу не доплатили. Крий боже!

— Тепер приїхали з Румунії, де просили в імені українського народу румунського принца на наш престол. По одягу й мінах видно, що цигане зустрічали їх не согріше.

— У цій частині ми перебравили все, що лиш за-служувало на увагу, а тепер ходімо до Spielraum'у. Екссотник і таборит піднялись з місць і перейшли салею. По дорозі таборит цікаво оглядав дипломатів, послів, тричі хрещеного...

— Так. Від буфету буде нам краще видно, говорив остановлюючись сотник; і випити можна, додав по хвилі, бачучи німу згоду на лиці таборита.

— Ви яку любите?... Küß die Hand, gnädige Frau! Zwei Benediktiner, meinen Mass... Так, дай нам боже!

— Тепер можемо продовжувати, як ще це вас не нудить?! Добра була... ще келишок не зашкодивби. Noch zwei, Gnädige...

Випили ще по одній і закусили.

— Перший стіл, починав знова голосом конферен-сіє сотник, то муж з жінкою, брат з сестрою й шваг-ром. Той сивий — інженер — кажуть, що дістає 10.000 долярів з Америки й прибирає вже від нині від-повідну міну. Нудні гості, такі як і їхній рускій пре-феранс. Покажи їм всі карти, а тоді вони ловлять тебе на мізерку й не зловлять.

— При сусіднім столику — то я розумію. Повнолиций добродій це наш славетний міністер війни, бувший ц. і к. інтендант, а в цивільно кандидат адвокації. Не підписав ще ані одного мирового договору, такий воевничий, а це поляків найбільше злостить.

— Представте собі: виграли раз за віки війну, а на папері ніч не мають записано. Ні до архіву нема що сховати, ані похвалитись перед людьми, а ще колись хтось скаже, що це лиш буйна польська фантазія все придумала. І тоді що? Процесуватися чи що?

— Позатим співає й то дуже гарно народні пісні й віртуозно грає — мізерку. На сінгля вісімку в нього не перескочите, три рази лапає після припису, і жадного рекурсу!

— Партнери то урядовці з різних міністерств і старий судовий радник. Ціла гра йде між міністром і радником, а сі два лиш статисти.

А це наша слава й надія — оперова співачка. Поза службою концертує в ферблі, лише з тою різницею, що більше невдачно як на сцені. Прекрасний товариш і дуже щира українська душа, як сам бачите; бо що з грішми програє й голос, нічого собі з того не робить. Бог добрий, а три королі дражнять нерви, напинають...

— Малий, лисий, як перегоновий коник програє з любови до товариства. Нема четвертого, то він все заскакує. За цілий час лиш разок виграв і то з радости ще й свої пропив.

— Можеб ми ще по одній?.. Виграє з ними пан емеритований надрадник. Це їх погромщик і вони йому доплачують щоденно, бо із самого одпочивного з жінкою й дітьми годі людині вижити.

— За артисткою кібіцує наша золота молодь:

Денді в моноклію проживає мамині гроші; його сусід тягне від якогось вуйка з Америки, а третій заробляє. Перед тим був в українськiм червонiм хрестi, а нинi продає апарати Рентгена.

— Звiдки бере? Однi кажуть, що мама з дому прислала, а другi, що в їх селi є фабрика на цi апарати й вiн їх iз дому привiз. У них у кожнiй хатi апарат...

— Ну, i всi вже! Пардон! Тут ще оден прийшов... як по салi розглядається... це оригiнал. Позичає в кого лиш може, а все малу суму. Дрiбнички нiхто не відкаже, а віддавати не треба, бо й не вминаються. Лиш дивiться, як вiн за жертвою глядить, неначе ястрiб.

— Ага, вже коло редактора... 100 корончок... ооо... вже є на вечерю й на каварню!

— Також спосiб як легко прожити, лиш треба багато знакомих.

— Випемо ще по однiй i платiть! Пiдемо ще до Herrenhof-y i Stadttheatercafé — там також наші бувають. По дорозi можемо заскочити до українського Сахера... то сейчас, напроти... недалеко, лиш пару крокiв звiдси... Йозефовi лишiть бiльший Trinkgeld, бо нiчого не можна наперед знати; ану колись треба буде mal später? Капiтал минає, поучував, мов видаючи диспозицiї, екскотник.

Таборит слухав покiрно й платив. Платив i Грайлінгера i українського Сахера, Herrenhof, Stadttheatercafé, Splendid i Kabarett-café zum dummen Kerl...

Наука коштувала чимало й вже над ранком одпроваджував екссотник не видержавшого вiденського фронту старого боевика домiв.

Свіжий воздух трохи вивітрив вино та в голові мов бішені кружляли нові вражіння.

— Це Відень так виглядає і наші в нім. А хто цей сотник? Що він робить та з чого жие. Може перехрещує католиків на протестанське? Спитати?

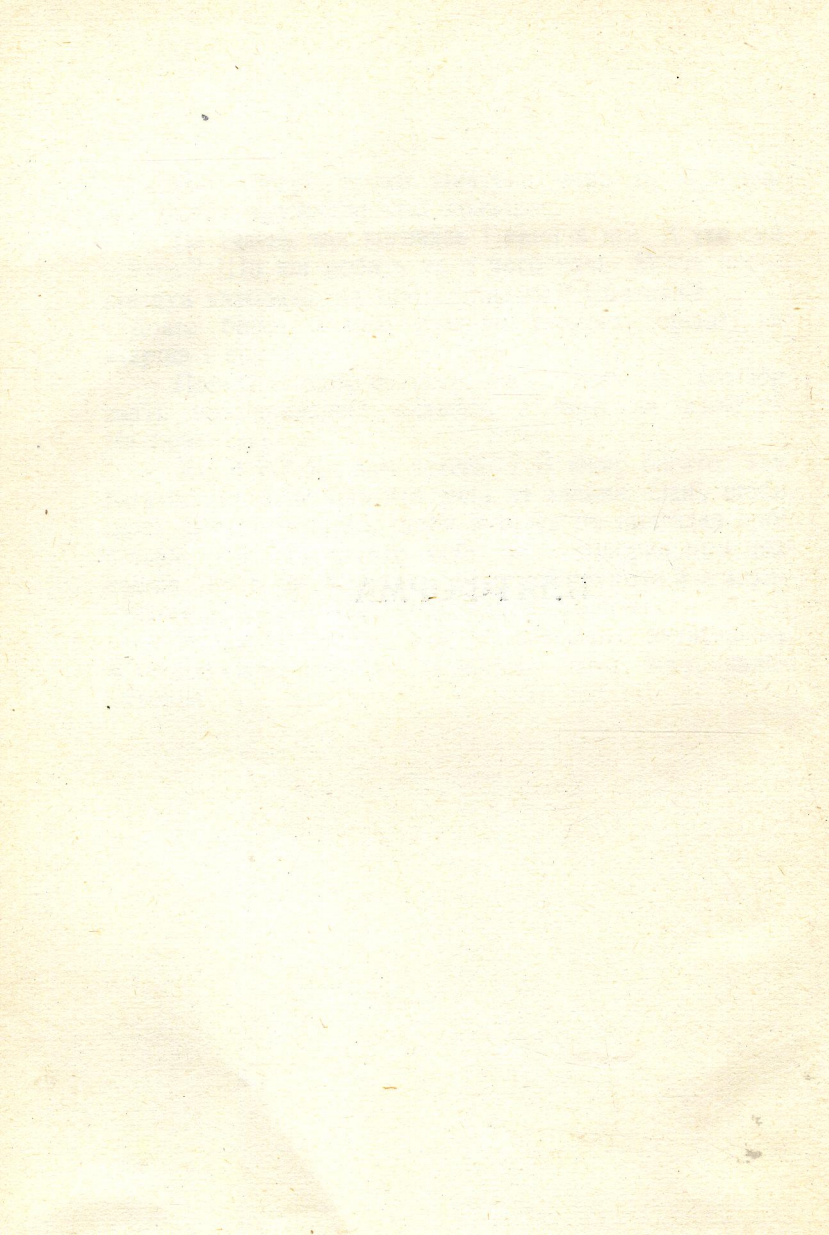
Довго бився з цею думкою таборит, врешті не втерпів і спитав.

— Простіть, пане сотнику, але я вже так хотівби знати все докладно; скажіть, з чого ви живете? Не гнівайтесь...

— Хто? Я? Як вам сказати? Я знаю багато. Так багато, що люде платять мені за знання. Одні, щоби щось дізнатися, другі, щоби я щось не пригадав собі більше. Ви пригадуєте собі, як я говорив про цих спеців, що вони живуть з людської глупоти й з антагонізму націй. У мене воно власне навпаки.

— Живу я, друже мій, з людського антагонізму й національної глупоти. Клієнтів, слава богу, сила-силенна...

ПЛЯТФОРМА

VI

Останніми часами можна завважати серед українських учених а головно фільологів, спроби очистити нашу мову від чужих слів.

Я позволю собі дуже посумніватися над успіхом тих намагань, бо вірю, що проти горстки тих очайдухів піде дружно весь народ і я вже нині займаю супроти цієї акції як найгостріше становище.

Бо скажіть ви, панове вчені, чим ви заступите ці, так довго й тяжко здобувані, може для вас і зовсім чужі, поняття й слова?

Візьмім, хочби таке словечко, як п'лятформа. Що? Скажете: чуже? А знаєте може, що воно означає? Площа? Смійтесь! Не треба його? Та знаєте ви, що коли викинете його зі словаря, ви zarazом убиваєте ціле політично-суспільно-громадянське життя на цій Україні?

Без цього слова стануть бездушними всі промови наших діячів, якогоб вони табору не були; — зміст партійних програм стратить уся вартість!..

Пощо мучити вас і себе, — скажу коротко: пощадіть, бо буде лихо!..

Перший раз про значіння цього слова дізнався я на Україні великій, бо в малій Галичині, де політичне а головно партійне життя ще в пеленках, знають лиш про п'лятформу залізничу й то лише залізнодорожники. А про значіння її для людського життя взагалі, а

українського зокрема, я довідався аж на еміграції. Не хочу нікого нудити злишніми викладами чи лекціями про платформу, а тільки коротко зазначу, що буває їх усяди дуже багато.

Ріжниця лежить або в зовнішній формі, чи там у внутрішньому змісті; трівковсти, баревности, тревалости і. т. д.

Мені самому, як доброму Галичанинові, йдучому з духом часу й вимогами нинішньої доби, прийшлося пізнати майже всі платформи українського толку.

Признаюся, що не дуже вигідно; бо куда я лиш не ступив, то або ця платформа була вже так перевантажена, що не видержувала моєї ваги й провалювалася, або була так вузьенька, що, мені, сиротині місця на ній не ставало; або широка, як український степ і я блукався по ній та ніяк не міг дібратися до середини. А треба знати, що лише в середині платформа приносить реальні користи.

Наперемінювався я їх безліч так, що нині міняти вже нема що. Нових ще не придумали, а на старі двічі ставати якось і невигідно, невиносно но й маркотно.

Тепер стою на боці та чекаю на появу якоїсь нової щоби у відповідний час я міг до неї прилипнути раз на все! Вічне таке перескакування шкідливе як для слави так і здоровля.

На моїх очах повстало вже кільканацять нових платформ та всі якісь невиразні, мляві, надто наївні, ідейні, неоригінальні, малесенькі — всі але не для людини із широкою вдачею й великими вимогами.

Аж нарешті!

Осип Осипович Пісовський був 1914. р. не тільки

власителем старого дворянського прізвища, але й відповідної кількості десятин землі, рогатого й безрогого скота, двох фабрик, невеличкого конта в банку, трьох хрестів за горожанську службу, титулу тайного совітника. одної жінки вдома, одної артистки в губерніяльнім місті та трох подружеських, а двох свободнонароджених діточок. Було колись...

Сидів собі Осип Осипович до війни преспокійно на своїм дворі, приймав гостей, робив відвідини; час від часу їздив за ріжними справами до міста, грав прекрасно, і то готівкою, в карти й був душею всякого порядного товариства. Чого багато розмазуватись: душа був чоловік тай годі!

І живби мабуть був так й досі якби не війна. З нею повстали малесенькі переміни в житті пана тайного совітника.

Правда, що на фронті жадної участі він не брав і світову війну перебував він спокійно в тилу на горожанській службі, де залишилося все по старому, хіба, що збільшилися всякі пепередвиджені приходи.

Воювалось не погано й пан Пісовський бувби дуже радо продовжив війну ще на пару літ, якби не це, що якийсь диявол підмовив людей на революцію.

Та наш герой не з тих і до неї він привик і приноровився дуже скоро. Маєток якось там зліквідував, а сам переїхав з родиною до Києва. У місті, та ще в столиці, все таки безпечніше.

За пару днів можна було побачити на Хрещатику високого добродія, що голосно сварив на старий прогнилий режим, грозив антанті та буржуазії й ще більше балакав про самостійність та самоозначення народів.

За Центральної Ради Осип Осипович був вже свій

чоловік, а при виборі гетьмана так кричав: Павла Петровича, що цілий тиждень ходив охриплий мов гуска. Бо й якаж друга державна форма могла найбільше припасти до вподоби людині, котрої предки були колись майже кошовими на Січі?

Події йшли з шаленою бистротою за собою, Народ, опоеий свободою, підбирав щораз то новіші форми правління, щоби наочно й докладно пересвідчитися, яке з них буде найкраще. До так скорих перемін не могла примінитися навіть так бистра й проворна людина, якою був наш хитрий, прямий нащадок кошових на Січі. Треба було змінити нездорове підсоння і Осип Осипович зібравши свою сімю й попрощавши рідну землю — артистка з якимсь матрозов утікла — опинився у Відні.

Ще не встиг добре оглянутися як вже нідійшли до нього людці з пропозицією, чи не схотівби поїхати з місією У. Н. Р. на Балкан.

— А чогож? Народові послужить все охочий і готовий! — сказав новий посол — хто мав дипломатичий пас той мав і право прозватися послом — і поїхав...

Діла уенерівські стали слабші, та за те гетьманські почали поправлятися. Павло Петрович дістав нові „пособія“ і починав акцію да саро. Покищо за границею — як на Україну поїдеш коли там чека розсілася? — але це не шкодило пану послови покинути потопуючий петлюрівський корабель і перейти служити правдою й вірою ясновельможному.

Ще пару разів переходив так Осип Осипович аж настав, так нещасний для українських правительств за границею, рік 1923. Субсидії рвалися, війська виповідали послух, міністри дезертирували в ворожі табо-

ри — пропадала українська справа за кордоном. Упав страх на емігрантських політиків і скоро наповнилися радянські, польські й ромуньські конзуляти рядами каючихся, згрішивших синів.

Всі падали духом, лиш твердий та неподатний мов скала, стояв Осип Осипович.

У Кобургу родилася нова комбінація, нова змога заробітку — акція царя всіх православних у Баварії, Кирила Первого.

Познакомився я з Осипом Осиповичем вже як експертом справ при уряді Кирила. У наших справах він визнавався знаменито, бо вже по пару хвиликах нашої розмови ми опинилися при вечері.

За доброю вечерею, а ще ліпшим мінхенським пивом розв'язалися язики й ми розговорилися на добре. Чим більше пили тим жвавіше та щиріше говорили, бо в пиві й правда й глибина...

— Так ви, Петре Петровичу, все таки за самостійність? Непоправні ви галичане, їй богу. Хіба ще мало вас провчили?... Е, що там ваші докази! Киньте!.. Ну, да, це воно й правда... та не дуже...

— Я, бачите, на цей вопрос дивлюсь з другої точки погляду, так би сказати, більше світової. Не можнаж лише на свою Галіцію дивитися, треба й друге бачити!..

— Скажіть, будь ласка, пощо нам відділятися від Росії? Хібаж комусь від цього вигідніше стане? Одні лише сварки повстануть — от і все!..

— Які причини?... Другий народ? Та це неправда! Всі ми православні, віра у нас однакова й друг друга чудесно розуміємо. Я знаю по собі. Ще як був сту-

дентом то приїду бувало з Пітера до дому, — а в нас дома все по російськи говорилося — то стану з нашим фірманом балакати...

— Здравствуй, Фьодор Нікітіч!

— Доброго здоров'я, паничу!

— Как пражіваєш? Какія новості?

— Та так собі. А як вас господь милує?

— Цілу дорогу так розмовляємо й чудесно друг друга розуміємо. А ви — другий народ! І ще чого вам?..

— Вам ще й того мало, то я вам і сильніші та реальніші докази можу дати. Скільки завгодно! Всміхайтесь, всміхайтесь, а я, побачите, що переконаю. Візьмім хочби цей малесенький приклад.

— Вам як горожанинові ЗУНР — розуміється, що я беру випадок, що все сталося по вашому й замість великої Росії єсть цілий ряд самостійних республік — захотілось ні з того ні з цього поїхати на Камчатку. Щож, бува — мало що на Рів'єрі краще й гарніше, а вам захотілось на Камчатку й годі.

— І що прийдеться вам робити? Перше всього ви мусите хлопотати паспорта. Правда?.. Тепер беріть карандаш і числіть!

— Прохання, стемпеля, ходження, страта часу та інше — 30 доларів. Паспорт дорогий буде, це мовляв, щоби обмежити вивіз свого гроша за границю. Чекають на паспорт ви будете найменше місяць, а то й два, бо ЗУНР буде держава дуже бюрократична.

— Ну, дістали ви паспорт і що? Хіба поїдете? Егеж! Треба ранішеж транзитну візу через УНР. Так ви, значить, опять у консулят і знову страта часу, нові видатки, неприємности, чекання... і нових доларів п'ятнадцять. Це ще дешево почислено!

— Та вам ще захотілося в добавку через Крим, Кавказ їхати. Щож, раз їде чоловік так хай вже за одним махом все огляне!

— І прийдеться вам знову по всіх, та до всіх конзулятів бігати... стояти... чекати... кланятися... прохати... А вас всюда випитуватимуть, чи не шпигун ви часом, або не дай боже, анархіст якийсь будете й стануть вас посилати з канцелярії в канцелярію, від одного панка до другого підпанка та ще драть з вас по 10 долярів, а то й більше!

— А тих республік та государств разних не менше ні більше лиш сорок з лишнім!

— Скільки часу й гроша прийдеться даром витратити?..

— І як на злість вам ще в добавку в одній республіці революція, у другій переворот — чекай братчику! За ті гроші в Америку й назад першим класом їдете, а що торкається часу, то як почнете хлопотать в травні місяці, то до листопада ледви чи поспієте...

— Та й це ще нічого. Скажемо, що ви ні гроша ні часу не жалієте й все таки свого досягли. Дістали паспорт, всі візи, спакували багаж та рушили в дорогу.

— І щож полукається?..

Сіли ви у Львові, поїхали пару годин — Волочиська! Пересадка, контроль документів, переноси багаж, плати пошлину, плати переносникам — чекай годин пять.

— Сіли, поїхали й знову ця сама історія. Лиш з малими переминами. На азербейджанській границі вас ограбували, на вірменській обікрали, на татарській обманули, на російській арештували як падазрітельнов ліцо, на дальновосточній побили...

— І що получається? Одну третину дороги ви сердитесь, у другій третині ви вже прямо таки любите, а в третій?.. У вас нервові потрясіння, захвати й ви не доїхавши до ціли вже з Омська вертаєте зовсім хворою людиною й замість того, щоби дістатися на Камчатку ви попадаєте в якийсь полудневий санаторій, де дуже тихенько, — щоби полікувати нерви.

— От вам ваша самостійність!

— А так булаб одна, велика руска імперія; захотів поїхати, сів і крути Гаврило! Поїхав місяць, півтора, не знаєш, що це таке пересадки, контролі уложився вигідненько у вагоні мов у себе дома і... кінцева станція: Камчатка — висідайте пожалуста! Що, хіба не удобство?..

Осип Осипович запив пива й захоплений своєю промовою говорив далі.

— А історія-вчителька нам не прикладом? Я сам, як знаєте, щирий українець ще з 1917. року й Україну-Неньку люблю не гірше вас! Чи думаєте, що дійсний українець мігби забути про це, що москалі нам заподіяли?..

— Та тих триста літ, що вони нас так даром ви-хіснювали, то так хіба їм нізащо простимо? Ні! Ніколи! Це все мусять нам повернути так як бог приказав!

— І хоч би лиш зогляду на це ми мусимо триматися їх, як рипях кожуха, щоби ми могли їх так ви-хіснювати, як вони колись нас!

— А Петроград чий? Не наш? А хто його побу-дував, як не наші козаки-запорожці?..

— Андрій Боголюбський чий? Та хто рускі, а хто малороси?..

— Ми! Ми рускі, ми Русь свята!..

— Ні, Петро Петровичу, нема нам чого відділятися та й годі. І як же так, нам без царя? Народ не захоче! Треба конче, щоби був богопомазанник. Хіба може якийсь Семен, земгусар, заступити царя? Кажіть!..

— Ми як відділимося, то нас всього ледви 40,000.000 буде, а так нас 150,000.000. На нас самих всякий чорт стане гавкати, а на злучених — хай посміє!!!

— Ні! Не хочу я України петлюрівської з трьох губерній або петрушевичівської з п'яти повітів, але великої я хочу, широкої, просторої, з Москвою, Петроградом з руским царем-государом на престолі; хочу держави з далеким Сходом, із впливами в Європі, з інтересами в Азії... Да, такої хочу — Росії! Ось вам моя плятформа, а не то...

.....
Допив десяту з ряду й замовк Осип Осипович.

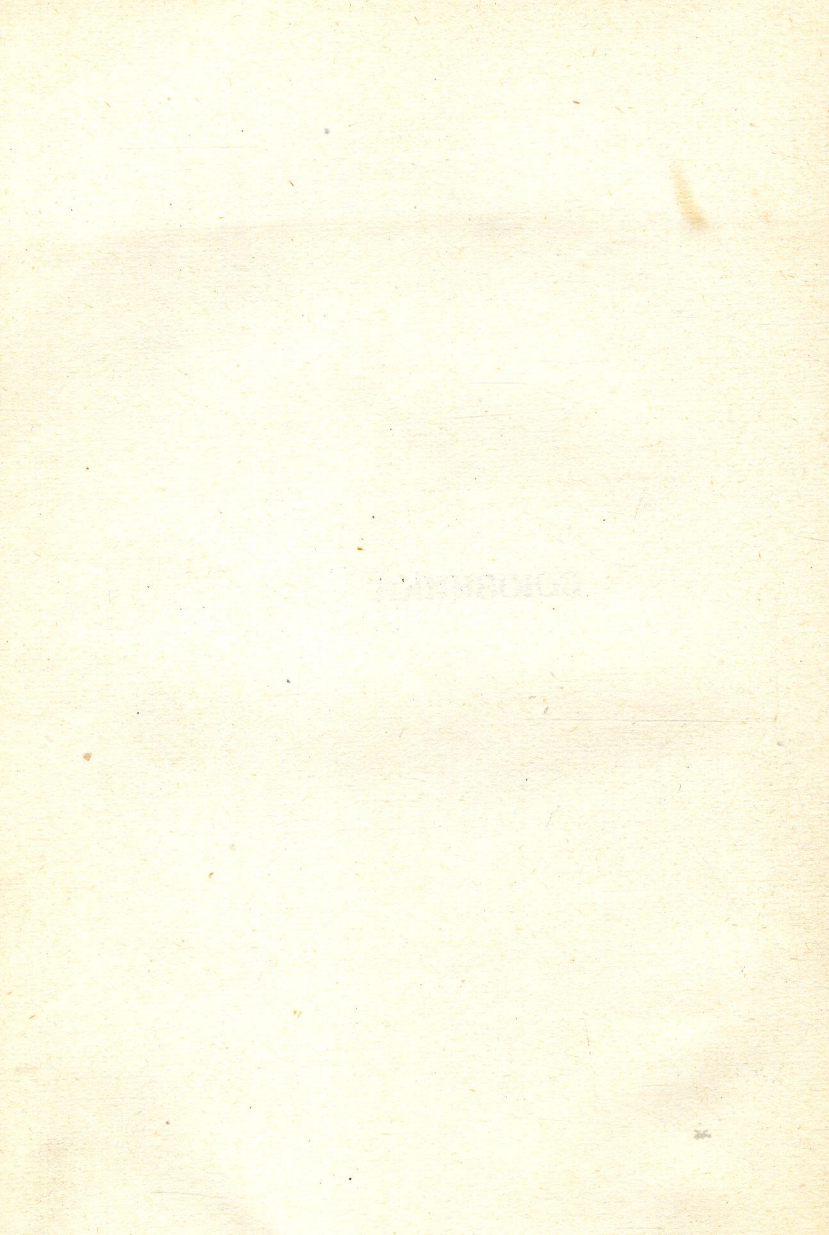
— Herr Ober! Noch eine Lage! Я пив noch eine und noch viele andere... з радості, що найшов те, чого так довго шукав.

Грімко неслося наше „Реве та стогне“ і „Де згода в семействі“ по Pschorrbräukeller.

Це ми, скитальці, гучно святкували обеднення, раді, що найшли врешті концепцію, котра зможе спасти нас від неминучої загибелі й вічних пересадок.

Нова плятформа...

СОЮЗНИКИ

VII

Першою була перша кавалерійська бригада: все й усюди. При чарці, коло дівчат, у бою а навіть і в своєм екзотичнім складі не мала собі рівних у цілій українсько-галицькій армії.

Бригадир, німецький українець з батька українця а мами еспанки, полкові й сотенні, українці з над усіх українських рік, оден англієць, оден росіянин, що без застережень визнав самостійну, оден український ультрашовініст — жид, два хорвати, маляр, чех а навіть один чистокровний араб, котрий не знати яким дивом і чудом попав до товариства.

Це старшинський склад. Не гірше й не краще представлялася справа між козаками. Хіба, що лиш з тою різницею, що тут були заступлені всі народности а там окрім них ще й всі партії, групи й армії, які в той час билися по Україні широкій.

Поміж косівськими чи то тернопільськими крайнами можна було стрінути полтавських, бесарабських земляків; дружно в одній четі — сотні служили петрушевичівські кавалеристи з петлюрівськими козаками, колишніми денікінськими освободителями, бувшими польськими легусами, чубатими запоріжцями, махнівськими горлорізами, повстанцями від отамана Зеленого, Ангела, Хмари й ин. й ин.

Вся ця братія любила свою бригаду, горнулася під її стяг і не надумуючися ні хвилинки йшла за всіма наказами своїх проводирів і на знак переходила від

Петлюри до Денікіна, до большевиків, у партизанку, до поляків й на Чехи... а все всі разом.

Переходила бригада від одних до других, міняла на зовні барву, стяг та в нутрі своїм залишалася все тою самою: першою українсько-галицькою бригадою. Ніякі плятформи ні переміни на неї в цім напрямі не впливали.

До нових союзників відносились все по своєму. Зараз по переході розоружувала якусь союзну частину й то з найрізкішійших причин, як: невійськове поступовання, грабіж, або просто на те, щоби союзник знав з ким має до діла й що такого союзника як цей поважати, шанувати та й боятись конечно потреба.

Це була традиція, котрої всі придержувалися на сліпо. Так було в батька Петлюри, у большевиків, у Денікіна, так залишилося й підчас українсько-польського союзу не дивлячися на те, що з І. У. Г. К. Б. зробився тепер V. кінний полк і що рештки У. Г. А. помандрували або за зроблену прислугу полякам в їхні табори на відпочинок, або за союзну службу большевикам в далекий Сибір, щоби там під доглядом строгого комісарського ока провчитись як слід, як то треба служити правдою й вірою.

Крім того й саміж Петлюрівці дивилися на „зрадників“ косим оком, а деякі ревніщі вишукували нагоди, щоби і на ділі доказати полякам, якто, наш „братні наруд“ уміє ревно старатись в ім'я „нашей і вашей вольності“.

Було це в літі 1920 р. По довгих партизанських боях відійшов V. кінний полк з фронту на всіма так довго вичікуваний і так тяжко заслужений відпочинок.

Переїхав полк почетним ходом перед українськими генералами й союзними штабовцями й сотні розквати-

рувалися в малім містечку над Дністром, в подільській губернії. А щоби щось у випадку чогось, (бо полк підозрілий!) зараз можна було тее, то зараз коло першої сотні закватировано трицять польських уланів з молодим поручником, як командантом.

Заметушилося містечко й ожило. Усюда повно козаків. Куло кухонь, на майдані, на вулицях, коло води, на подвірях чути співи, гамір, сміх, жарти, розмови.

— Миха!

— Що?

— Антків-с видів.

— Та щем не осліп — видів! Ну та й що, хіба вже мало на них надививсі — чи що? Не перший раз...

— А коні, мой! Видів які випашені? От, коники! А риштунк на них який новенький! От войсько вбране аж мило сі дивити — не так як ми. Він вбраний, кіннь добрий — сідла самі бокзатлі австрійські, а всьо видко, що просто з магазину вифасовано — таке новеньке.

— А ми що? На таких терлицях їдемо, що встидно з коньми злісти, щоби сі люди не сміяли, що на подушці сиджу.

— Хм! Та то свята правда. Якби нам таке мой дав то ми світ перевернулиби. За два тижні тай войні шлюс і амінь. Най мі бог скарає як то неправда.

— Щось поручник наш вчора таке говорив, що аж з Хранції чи з Англії дістанемо.

— Ага дістанемо! Вже наставилисі давати, а ти лиш руку настав тай ти відібють. В зимі нам Денікін з Гамерики терлиці дав — багатос сі на них наїздив? Чекай на францускі то такси на голій поїздиш, що аж ти то воко посиніє! Тепер, мой бри, за републики

такий рихт настав, що жадний гебір, али як си сам шось вистаравш, то будеш мати!

.....

Так з вечера говорили, козаки купаючи коней а вранці поручників джура Коваль будив його зі сну.

— Пане поручнику!.. пане поручнику!.. вставайте!.. чуєте?.. пане поручнику!

Поручник розплющував лиш одно око, дивився ним хвилинку злісно-благаючи на свого джуру і бормотав щось під носом про всіх чортів, обертався на другий бік і спав далі.

Це повторилося ще пару разів, аж врешті поручник, видячи неуспіх своєї пасивної оборони отворив широко очі й довго та сердито дивився на підступившого від ліжка і салютуючого джуру.

— Ти, Ковалю, як ще раз мене так збудиш, то я тебе як збуджу, то ти аж на страшний суд встанеш.

Що так видивився на мене? Не чув, що вчора був за приказ? Люде мають цілий день віддих, спати, жадна служба, хай все відпочиває. А ти мене так термочиш якби з вас усіх большевики вже шкіру дерли! Горить, чи що? Є якісь наглі прикази? Ну чого хочеш? Занімів так нараз, що слова не можеш промовити? Говори!..

— Пане поручнику, голошу, що польський офіцер хоче конче з вами говорити. Я йому вже казав, що ви спите а він каже, що то бардзо пільне.

— Щоби вас було обох вирвало! Іди й зголоси, що хай підіжде пару хвилин — я зараз буду готовий,

.....

— Можна!

— Пане ротмістшу, мам зашит пршедставиць сен:

поручник Пшепюрські - Пшепюровські, усмего пулку уланув.

— Поручник Бундяк. Чим можу служити, пане поручнику.

— Пане ротмістшу. Я до вас з жалобою на шкадрону пана ротмістра. А іменно, ваші люде вкрали з мого відділу всі сідла й вуздечки.

— Зловили виновників, або пізнаєте їх?

— Ні, але...

— А чому твердите, що то моя сотня?

— Тут, у тім районі нікого нема, другого, лиш шкадрона, пана ротмістра.

— Пане поручнику! Моя сотня це військова частина української армії а не злодії, й ви не смієте безпідставно так висловлюватися про мій відділ і кидати на нього таку обиду, бо це може мати для вас дуже сумні наслідки!

— Пане ротмістшу! Я маю причини так думати, бо як мої улани шукали рано за сідлами, то ваші люде кпили собі з них і строїли жарти.

— Пане поручнику, навчіться наперед військового поводження; як говорите зі старшим, то не махайте руками як вітраками, а тепер прошу зараз опустити мою кімнату.

— Пане ротмістшу!!? То образа гонору й я роблю пана ротмістра уважним, що я з того витягну консеквенції й на пана ротмістра піду зі скаргою до команди полку.

— Це можете. Кланяюсь!

Поручник Пшепюрські-Пшепюровські засалютував і обкрутившись на п'яті, зі стисненими зубами вибіг з

кімнати, а сотенний приказав прибігшому Ковалеві прикликати справника.

— На приказ пане поручнику!

— Слухайте, булавний! Тут перед хвилиною був у мене польський четар зі скаргою, що буцімто наша сотня вкрала в його відділу сідла й що наші люде рано з них насміхалися.

Я роблю за все вас відповідальним і як буде ревізія, а щось найшлосьби в котрогось з козаків, то кажу вам наперед, що всі ви, вже тепер можете повивішуватися, або в Дністрі потопитися. Я жадних непорядків у моїй сотні не стерплю! Розумно?

— Так єсть! Голошу, що в сотні все в як найбільшій порядку й що в нас вони нічого не найдуть. А люде сміялися, бо в тих мазурів покрали все до чиста й вони рано шукали шнурків, щоби могли коней до води вивести. То було чути лиш: Єзусе і пйоруне!

— То ви, булавний, ручите, що то наші хлопці не вкрали.

— Так єсть, пане поручнику, ... у нас вони нічого не найдуть. Най шукають як хочуть...

Командант V. кінного полку, Ріхард, тип кавалериста, сухий, довгий, сидів за столом і через цвікер дивився на випрямленого польського офіцера.

— То ви гольосите, що у вас ту ніч були вкрали 31 сьодель? А як то так?.. Пост не пув шаден?.. Щоо-о? То ви в прифронтівій цона і не пув в нима поставлени шадни пост?.. А якпи пув хтос з нима ше і вас і ваші гольови покрали, то шо?.. Як нима шадні пост то є таке мошна — но ні? То

файні войска — das sind ja gute Verbündeten — то собі думаєте, що війна то є мазурка або баль?..

Як є ваш назвіско? Шаржа а плюк? Ага! Топре! Я на вас, пане поручнік, путу ропити, на ваш реґіментскомандо штрафанцайге — карни донос — за ваш злий слущба і за unmilitärisches Verhalten!

Не поставити шадни пост, а потому ропити відвішальні мій найліпші сотня від мій пульк — то є топре! Da hört ja alles auf! Das ist direkt unglaublich! За такі річи, пане поручнік, є деґрадірунк, шарша на на дольину, ohne weiteres!..

Ви собі тумаєте певно, що офіцер то є льиш від того, шопи пути кольо дівчат ґалянт і на свій кінґ ропити вельікі паради на корзо. То си але душе помиляєте! Офіцер є на то, шопи ропити на фронті слущба, і то топре!

Дякую, мошете відійти!

Матко найсвентша, конец свята! Та то вишисто кабані з Ґаліції. Той перший викинув мене за двері, той другий шваб виголений дає мені науки як бенькартови й кричить ще до того. Вистріляти до ночи! Ні я то так не лишу! Я піду ще до команди міста. Той старий полковник, то правдивий Петлюрівець, а вони преці... передумував йдучи до команди міста а заразом і ґарнізону, пан поручнік.

Полковник Вишневський, старий козарлюґа, добраґа з крови і кости приняв нещасного поручника вельми ласкаво.

— Дуже приємно! Сідайте, будь ласка! Як ваше призвище? — Простіть, але не дочув добре. Ага-ага, Ржибановскі, шляхта значить? Восьмого полка, каже-

те? Се той що коло Райгорода стояв? Знаю, знаю... Славний полчок, нічого казать, і коні гарні. Бачив як вони з Катовським бились, і ніяк Катовській не міг ваших дігнати. Це під Ольшанкою було.

— Так ви значить до нас загостили? Ну, як вам подобається? Війна у нас, красота одна, що? Весело у нас? Що-о?... Як?... Украли ніччю? Всі? Ооо! Це погано, дуже погано? Як це так случилось?... Часовий мабуть заспав? Так ви його, гаспидського сина січас під суд, хай зна що це таке війна і воєнна служба. Цеж тобі не іграшка... Як? Не поставили? А-а, це погано! Треба було непримінно поставити? Туть, голубчику, публіка така стала, що треба, на щот того, дуже обережно!

Революція нрави, так сказать, зовсім попортила. Да! А народ такий тепер пішов, що крий Господи! Він й раньше в цих околицях конокрадством зацімався і контрабанду переносив а тепер то таки во всю кроють. Нахально! Часового треба було непримінно поставити а то коней і зброю могли покрасти. Це туть не шутки!

Де-де, колись. Воєнний, то так йому почот і уваженіє. А тепер? Все, братіку, революція і большевики наробили!

Що-о-о? Що це V-го полка люди? І вас обидили? Но, це абсурд! Се ви просто помиляєтесь. Се-ж один з лучших полків у нас і в них таке й немислимо... Що це Галичане? Ха-ха-ха! Так цей сотенний, це мій полтавський земляк а підполковник то колоніст з Херсонщини. —

Це правда, що він по українськи слабо говорить, но вояка з него славний. Це він австрійських приписів так в плену у них навчився. Славний парень!

Правда, що він бува, що й розсердиться дуже — це ви на його злий гумор попали і він погорячився але бува, що він дуже веселий і симпатяга людина. Дуже! Ну, що кавалерісти народ гарячий — це звісно...

— Я вас вповні розумію. Звичайно, так сказати, дуже неприємна справа — ще би? Бо якже-ж так, щоби улани і без сидел їхали? Дуже незручно, дуже! Погана справа, що й балакати. А й від командіра вашого вам перепаде — це певно! Не обійдеться без того. Я вам до нього записочку дам; поясню все, так сказати.

Що зробить? Помочи годі! Це вже пропавше діло...

— Що? Обиск, кажете? Це можна-б, але я наперед кажу, що це безуспішна справа, Я вже це знаю. Тільки даром время потратимо...

— Тут був вже подібний, аналогічний випадок. В Чорноморському полку командіру полка, кобилку вкрали. Чистокровна англійська — Зулейкой прозвав — а на бар'єру ходила, радість одна і вкрали. І що думаєте? Часові скрізь були а все-таки вивели. І як шукали? Обиск був, ціле містечко до гори ногами перевернули, патрулі сейчас на села вислали і як камінь у воду кинув. Розбивався командір полка на всі сторони, сам їздив й шукав, нагороду обіцяв — бо любив її сильно — і не допомогло. Коняку добру нині дістати важко. Ремонта нема майже зовсім а без коня то у нас пропадеш мов муха в мазі! І що? Пропала кобила.

— Щож, обиск можна, але кажу, що це безуспішне діло. Лиш даром страта часу і енергії. Пропав-

ше... Кобилка також не голка а пропала. Як собі думаєте. Да, справа, так сказати, дуже неприємна... нічого мовить...

— До побачення... Дуже приємно було познако-
мнитись... Доброго здоров'я!

ҚУМИС

VIII

Термосинці дсброю були парохією. Велика, нова церква свідчила здалека про побожність села; прекрасне приходство з новими ще майже будинками, 150 моргів орного поля й сіножать, сервітуту камеральнім лісі й багаті селяне вказували, що місцевому парохіві живеться краще чим добре.

Тому й не диво, що отець Покірний молився та щиро дякував Всевишньому, що так добре вмістив його. Правда, що при цьому помагала йому крім Всевишнього й нинішня їмосць, пані Покірна, з роду Забожницька, дочка декана н-ської дієцезії. Протекція була самотнім віном пані Нюсі.

Сам панотець, селяньський син, хотів по матурі йти на техніку а про богословіє й чути не хотів. Та вже по першій семестрі, пережитім на чайку й сухариках — бо батько, твердий мужик, відмовив неслухняному синові як моральної так і матеріальної помочі — змінив свої переконання і з великого безвірка-радикала став ще більшим та щирішим клериком. Потім вже все пішло старими втовтаними шляхами.

Оженився з любови. Перша посада в горах, потім чотири роки помагав недужому термосинському парохіві, а по його смерті переняв провід над стадом вірних.

Господь благословив. Земличка родила, худібка велася; парохіяне женилися, родились, вмірали... Все

прибільшувалося тай своєї родини прибувало щорічно. За пять літ прибули Осип, Стефа, Микола, Діоніз, а Олю, Марусю й Ромка панство Покірні ще в горах придбали. Приростом сімї не журився панотець, дав бог діти, дасть і на діти, повтаряв частенько їмості. І панбіг видно дуже зрозумів тягар відповідальності, який кладуть на нього супруги, бо слідуєчих двоє немовляток покликав чимскорше, на дешевше утримання до себе.

Як ці діти родилися, о. Покірний не міг сказати певно. От прийде бувало підхмелений вечерком з весілля домів, погляне на розіспану жінку, притулиться і... Або продав на торзі збіжжа чи худібку й те самісеньке...

На першу дитину чекали нетерпляче. Щоби хоч син вродився, охрестилиб так, як діда звали. Аж горіли цікавістю і супруги й їхні родичі — вродилася дівчинка.

— Нічого, нічого — потішала невісту свекруха — на господарстві придасться поміч будеш мати й лекше ти буде.

На другу чекали ще більш нетерпляче — знову дівчина!

Загальне розчаровання. Вернув панотець з поминків, подивився на жінку, на сплячих дівчаток і жаль взяв серце великий. Нема мужеського потомка тай нема! Вигине рід Покірних!

Із великим страхом чекали на третю — син!!! Радість була превелика в родині; пів повіту на хрестини спросили.

Прихід четвертого потомка стрічали вже апатично, пятого з пересердя а потім... вже так привикли, що хрестини стали таким собі найзвичайнісень-

ким, щорічно, стало, повторюючимся, буденним актом і прихід шостого нащадка в них ніяких душевних переживань вже не викликав. Лиш панотець трохи щось побурмотів під носом, сказав сам до себе: годі вже, досить того доброго! А через два місяці вернув зі соборчика й... знову прийшов на світ синок, бо не вродитися він не міг.

Ще два рази казав „годі вже“ панотець і два рази траплялася okazія, та проти покуси всякий смертельний чоловік безсильний. На щастя й їмосць постарілася й панотець підоптався, а то...

Останнього сінка прозвали Діонізом. Чому, ніхто напевно не знав. Малий дарма що семий, вдався на славу здоровий і вже першої днини такого крику на пробостві наробив, що панотець цілий день не показувався до хати.

Баба повитуха сама вже поралася коло нього; обмила, носик витягнула й вирівняла, щоби не був бараболею, щось поворожила коло хлопця й малий почав житєву карієру.

Пістункою була на пів глуха й німа, стара дівка Горпина, то й не гаразди були Дизьови змалку. Винесе його бувало в садок, положить під яблінкою а сама піде за курми, чи гусьми подивитися. Присядуть мухи Дизя, пеленки мокрі, кричить сердега, кличе Горпину по свому. А Горпини як нема так і нема. Та це на шкоду не вийшло малому.

Вже з малку пізнав, що це таке галицькі гаразди, горе, кривда наша, супроти якої ми вічно безсильні; привикав до них від пеленок. А при тім ще й голос собі виправив!

Підріс малий, став із хлопськими дітьми бавитися...

Там він привик до побоїв, пізнав і на власній шкурі переконався, що слабшого всюди бють.

Підріс ще трохи, почав у школах вчитися. Ішло йому й не тяжко й не легко. В селі і учитель і вчителька єгомостевому синкові помагали а й в місті спочатку, по знакомству й через впливи йшло також напів біди. У гімназії прийшлося трохи поперти, бо це вже було на татуневі впливи за високо.

Одноманітне колись; було життя всіх галицьких гімназистів мабуть, що й нині воно не дуже змінилось. До четвертої класи з ним ніхто взагалі не числився й не цікавився. І ця періода в житті нашого героя не важна.

Та від четвертої усе змінилося. Із золотим паском на ковнірі став Дизьо чоловіком. Співав у хорі, належав до підпольного гуртка „Драгоманівка“, став цікавитися політикою, дівчатами. Старші товариші скоро показали йому тайни галицького життя: доказали непотрібність релігії, попів і т. ин. так, що в шостій класі Дизьо став готовим, завзятим, крайно лівим радикалом.

До дому приїхав у вишиваній сорочці й ще з гарасівкою. Панотець аж у долоні сплеснув, а їмосць лиш руки заломила, побачивши так вистроєного сінка.

— Синочку, що ти робиш? Ти ще нас до гробу заженеш з твоєю дурною головою!

— Є, що ви тату знаєте? З людей за погріб здерти тай вже все! — говорив синок, брав капелюх і йшов на село за дівчатами.

Переніс о. Покірний блудного сина з бурси до приватних людей, побожних й чесних — не помогло. Хіба, що син ще до свого радикалізму став і філософією займається і то самими безвірками: Ніцше, Шопенгауер...

Приїхав Дионіз до дому. Скінчив гімназію а матуру більшістю голосів зробив (катехит не дав голосу). Стали вестися балачки: куда тепер? Батько все сина на теологію намовляє, доказуючи про вигоди, спокійність й незалежність священничого життя, а син й слухати не хоче — філософію!

Як довго булиб вони сперечались і на чийм булоб залишилося, не знати, бо про все рішила таки їхня наймичка, Маланка.

Прийшла підчас сварки, стала коло порога й каже: я прошу єгомосці від вашого паниччи вже третій місяць...

Про решту єгомосць й не дослухав, чув лиш ще щось про... концисторію, митрополіта... а потому потемніло в очах і зімлів...

Дионіз по вакаціях поїхав до Львова на права, а Маланку віддали скоро за наймита та дали корову з телятком і дві десятки як віно.

Через рік помер на затовщення серця о. Покірний. Перемучений життям покинув тихо цю долину сліз і злиднів, а крім цього вдову та пятеро незаосмотрених діточок, сиріт. Найстарший син Роман сидів на парохії в горах, а дочка Оля, вдова по священнику.

Похоронили небіщика, а попадая з доньками до старшого сина в гори переїхали.

Дионіз на похороні не був, бо якраз сидів у криміналі за університетські бучі. Приїхав пізніше до брата вже з сяйвом народнього героя й мученика за ідею. І мабуть, що лиш це спонукало брата підтримати його матеріально в дальших студіях. Правда, що ця пятка, яку посилав йому брат місячно, не дуже забезпечувала Дионіза від злиднів решту доповнював він позичками, лекціями й добрим гумором.

Світова війна застала Діоніза при українським, ко-
чуючим театрі. Залюбився небога до карих оченят
артистки, передав індекс товаришові — збирай номіна
друже — а сам зібрав свої манатки до валізи й по-
їхав з театром.

Мілітаристом не був і тому оголошення війни
прийняв дуже не радісно, тимбільше, що невірна, ста-
рїюча прїмадонна починала вже уважнїще вислуху-
вати його підмови. Попробував ще записатись на бо-
гословіє, та було вже запізно.

Прийшлося рокувати до кінної артилерії. Кадра...
вишкіл... старшинська школа... фронт. Карпати...
Івангород... Monte Santo... Tagliamento... медалі,
ранга...

1918. рік і бувший австрійський лейтнант зі *signum
laudis mit Schwertern* а нинішній поручник У. Г. А.
увихався зі своєю кінною батареєю по всіх українсь-
ких фронтах. Австрія зробила з нього мілітариста й
передала Україні. Проснувся старий Тиролець Сходу —
з мусу. Непомітно щезло старе вільнодумство, демо-
кратія, соціалізм, а на їх місці виросло нове, сильне:
карність. Героєм був поручник Покірний...

По війні опинився він за границями рідного краю.
Табор — Прага. Все завзяття переніс на книжку і
не було майже бібліотеки, де не зналиби його висо-
кої, пригорбленої постави. Іспити робив оден за дру-
гим і його знання викликувало подив у чужих а страх
у своїх. З усяких дебат, дискусій виходив побідником
і як колись бив наступаючого ворога картачами,
таксамо нині безпощадно нищив своїх суперників ци-
татами. Не було ділянки в науці, з якою не бувби
він ознайомлений.

Чим більше поширяв він своє знання, тимбільше

страхалася пражська українська кольонія. Одні казали, що стільки знання для Галичини зовсім непотрібно, а тратити даром час і енергію — це глупота! Другі боялися, що стільки відомостей може пошкодити на галицький мозок... А було чого страхатись!

На останнім році став Дионіз неможливим і небезпечним чоловіком. Почав ширити серед молоді нові небезпечні ідеї й думки. Найбільше попадало рідній Галичині. Все галицьке було заздальгідь ним відсуджене й ніщо не находило пощади...

..... на приклад хочби наші попівські родини! Я сам попович, тож знаю їх знаменито. Такий наш єгомосьць сидить собі 30—40 літ на 150 моргах, крім цього бере пенсію урядника VIII ранги, має великі доходи з хрестин, весіль, похоронів, поминків; має майже даром робітника, а подивімся на його спадок!? Вдова і семеро незабезпечених діточок-сиріт!!!

Як він господарив? Де все поділося? На Рівері не був, в Монте Карло також ні, за границю не виїздив, не вбирався, дочок на баль раз у рік вивіз, в маряша раз в місяць і то по шустці хіба не програв — бо неможливо!?

Не пє, субретки не видержує, на перегони не їздить — і де все поділось? Де?

А родина навіть встиду немає, щоби про це все люде знали і дозволяє публічно напечатати чорним по білім, що їх батько так господарив, що залишив семеро незабезпечених сиріт... На 150 моргах за 30 літ і вислід: семеро незабезпечених і вдова!

Ви можете собі представити? Та німець чи англієць від цього здуріє, а в нас нічого! Нині „Діло“ на-

писало звістку про смерть, післязавтра надрукує по-смертну згадку, — в котрій небіжчика майже святим зроблять, а ще післязавтра велика, довга подяка від родини всім і вся. Починають від пана доктора медицини Яцького, що так совісно ходив коло їх татуня, що цей аж вмер — так якби за їхні гроші пан доктор мав ще татуня копати або мучити перед смертю? Відтак докторові прав, меценасові Ноському, за прекрасну похоронну промову, хорові за спів, панотцеві деканові і всечеснійшим отцям парохам-сусідам за участь і молебень, усім знакомим за співчуття і т. д. і т. д. Підписані: вдова і семеро незабезпечених діточок-сиріт.

Візьміть же за два місяці „Діло“ і читаєте, що „вдова по священнику пошукує місце господині“ або „сироти по священнику просять о ласкаву поміч, дарки слати на адресу...“

І що? Може цим людям маємо на дальше залишити провід народніх мас і їх виховування? Як такий чоловік, що не вміє нічого придбати на 150 моргах навчить господарити і щадити нашого селянина на триморговім господарстві? Може залишити їх мудрим головам провід наших підприємств і установ?

Ви знаєте, що якби такий кожний піп складав лиш три доляри щомісячно до щадниці то за двацять літ наше народне майно зрослоб до 100,000.000 дол.!!! А вони що? Зложили на фонд вдів і сиріт по священниках 150 злотих! Та діти одинокої пражської дільниці Віногради зложили за рік 33,000.000 Кж.

І ми їх терпимо? Боїмося їх прокльону? Вониж такі слабі, такі анемічні, такі безсильні, що навіть й пошкодити нікому не вміють і не можуть!

Їх родинне життя? Ви знаєте, як вони женяться? Я вам оповім, як моя сестра заміж вийшла.

Сидимо одного прекрасного дня при обіді, як нагло впадає до кімнати зовсім чужа, нікому незнайома людина, по зовнішньому виду питомець.

— Славайсусу! Цілую ручку!.. Представився... Був у отця декана і по дорозі до вас вступив. Посадили краяна за стіл. попросили до обіду. За обідом, а їсть сильно й голосно — спитав хто варив вареники, похвалив сос, розповів пару старих, семінарських анекдотів. По обіді загравав на скрипку, що висіла на стіні; заспівав „У лузі над Прутом“, обігравав тата в лябета; сестру спитав чи любить ходити боса — це пікантерія — чи є в нашій ставку щупаки, а по тім всім — пошептав щось батькові на вухо і сестра за місяць з попадянки стала попадею.

Це вам священнича каста, стан — що цілу Галичину в своїх руках тримає.

Щоби то лиш вони такі у нас були, а то й другі такі самісенькі: йота в йоту! Кудя лиш глянеш, всюди бачите це галицьке багно, що всисає в себе мов вампір всіх і все. Той страшний консерватизм, що не дає ані кроку вперед ступити вбиває все і нищить в самім зародку. Наша література: п'яний хлоп, жид-п'явка, вороги лукаві, вічна кривда! Виховує з давніх-давен рабів, вціплює вже з малку дитині той страшний український мус:

...йшли діди на муки,
підуть і правнуки...

робить кожного фаталістом. Кожний з нас вже задалегідь знає, що щоби ми не робили то все таки кривда мусить бути — бо нам так писано!

Пічнемо, побемося — так на нас зараз усі: бог,

природа, люде!... Побемося, повоюємо й хтось нас зрадить і то за дуже дрібні гроші і ми, змучені, зробили своє та йдемо до дому. Відпочнемо, дивимось — знову біда з усіх сторін. І ми знову починаємо кричати, ревіти про кривду нашу.

Хіба ревуть воли, як ясла повні? У нас вони майже все порожні тому й ми так часто побукуємо, а то як булиб повні то хто зна...

А при тім всім така мерзкість, дрібничковість і підлота... З давніх-давен. Наш славний Данило кривився, жолудок йому перевертався від огиди, а пив кумис, бо хан велів. Не було відваги сказати: не хочу — вбий, а не буду! Пив, а ззаду слав послів до всіх храїв: рятуйте, бо кумис мушу пити! „А кумис дуже недобрий!“ пише літописець.

І ми так само той кумис ще й нині попиваємо. Кривимось, стогнемо, затискаємо зуби, а пемо...

Що в нас нове? Нічого!!! Те, що було сімсот літ тому назад залишилося ще й досі. Чим різниться нинішній галицький дипломат від Данила, або Ярославна від нинішньої попадянки? Нічим!!!

Нашіж учителі скромненько-смирненькі і адвокати солоденько-масненькі? Ви уявляєте собі, як вони сидять тобі десь в каварні при преферансі або в Бесіді при розмові? Прочитали позавчорашнє „Діло“ і дискутують над англійським страйком!

Що вони дали? Тих дипломатів хитрих-премудрих, що всіх хочуть перехитрити, а самі в дурні пошиваються? Всі за порядком пють кумис!!!

Ми маємо лиш одно: молодь! Її мусимо спасти за всяку ціну від шкідливих впливів тих старих, патентованих, чистокровних галицьких патріотів. Лиш в

молоді наша надія й сила, а старих мусимо усунути за всяку ціну. Не вмієте — не беріться!..

Це лиш малий уривок з його многих промов. Слухав народ замучений, похитував головами й жахався перед силою його слів, доказів, виводів... Навіть найбільші песімісти і його вороги погоджувалися одноголосно з тим, що погано прийдеться старшій генерації з хвилею повороту до краю цього революціонера-реформатора. Рухне старий суспільний лад, задріжить і перевернеться усе в основах!

* * *

Пана доктора прав, Дионіза Покірного прощали шумно на Вільзоновім дворі. Щасливої подорожі... много успіху в праці... приготуйте і нам шлях... не забувайте... лунало з усіх сторін.

Поспішний поїзд шарпнув і рунув нервово вперед, немов спішився, щоби як найскоріше довести до границі дорогий тягар.

Пан доктор сидів в купе і думу думав. Згадував на слова польського конзулярного урядника, що при видачі паспорту радив йому як найменше займатися політикою.

Той конзулят засів у печінках і не дає йому цілий час спокою. Не повинен був туди ходити. Революціонер, а ходить кланяється, просить... Хотів оправдатися фразою, що ціль посвячує средства і що в дипломатії все можна та згадав про кумис...

У краю прийняли його з щирою цікавістю. Наперед розказував про відносини за границею, та про еміграцію в родиннім кружку у брата, а опісля в касині.

В касині став скоро улюбленим і щиро витаним гостем. Балачки на різні теми не мали кінця...

Доктор ще дуже не розмахувався. Все пам'ятав на слова конзулярного урядника в Празі і те саміське казав йому брат та й таке підшептували товариші і знакомі. І комісар на поліції про щось подібного згадував... А при тім всім він мимоволі згадував на Данилу і видів як король всміхнено-благально глядить на хана а грізний Батий дивиться цікаво й люто на християнського короля; показує пальцем на кумис: покажи щось вірний — пий! І Дянило покійно не... не... Все для політики! Перехитрити...

Ні, треба таки братись за діло! І доктор взявся. Урядив два відчити на тему: Ганді і Рабіндранат Такур та Сунянтсенові ідеї і Куомінтан.

Теми наскріз революційні і інтелігентна публіка зараз додумається...

Крім того вступив до місцевого хору „Боян“ і драматичного гуртка а що людина мусить з чогось жити то взяв тимчасово посаду в місцевій кооперативі. Як правник він з народньою господаркою обзнакомлений знаменито і літературу в цій ділянці він колись прочитив геть усю.

Виступи в касині припинив ізза браку вільного часу. Усе йшло в місті старим порядком як і до приїзду доктора. Акліматизувався він скоро і став всюда радо баченим, своїм чоловіком...

Аж тут помер бувший старшина У. Г. А., товариш по зброї. Насидівся по таборах та криміналах й зів'яз. Треба влаштувати похорон як слід. Влаштували. Велика товпа народу; співав Боян а промову над могилою говорив, як найблизчий товариш покійного, доктор.

Цвинтар. Кругом могили юрба людей, над могилою

з одної сторони стоїть перед хором бесідник-доктор а з другої — поліційний комісар. Глянув бесідник на могилу, людей і серце стиснулося з болю; поглянув на комісаря й згадав на слова конзулярного урядника, брата, товаришів, самого того комісара... як найменше політики... Данила... кумис... й не втерпів — сказав палку промову і... з цвинтаря пішов до холодної.

Сиділось погано. Тяжко привикнути цивілізований, свободній людині до клітки і хоча С... вяне не забували про него і старалися всіма способами уприємнити йому довгі, нудні тюремні дні то все таки нудьга робило своє і доктор став писати вірші. Лірика...

За два тижні стрічало Касино свого героя, нову жертву й мученика за права й волю. Читали вірші, хвалили...

.....
Др. Покірний вибився на чільне місце. Старим валився ґрунт під ногами і він нестримно пнявся вгору та здобував одну позицію за другою. Кумис пригадувався деколи, але все рідше, рідше... Оженився з місцевою деканівною і крім віна виженив ще й протекцію. Став головою Бояну, головою Касина, директором кооперативи... Живе з своєю молодого жінкою і що рік то дитина...

Спокійно, тихо мов вода в річці плывуть літа. Др. Покірний не був вже два дні в касині! Ходив щоденно — люде говорять, що заливав хробака, бо жінка дома не давала спокою. Пив а знакомим по п'яному зі сміхом оповідав про кумис... Кумис пю гіркий... Ще передвчера сміялися з його жартів.

Хоріє... Затовщення серця... На ту саму хворобу помер і його покійний батько о. Покірний...

Лежить на смертній постели в труні. Гострий вираз лица, стягнені брови й затиснені зуби; мов сердився ще на когось перед смертю небіщик. Над чим думав ще в останній мент?..

Чи не передумував над тим чому вродився, й кому було його потрібно, що зробив, чому і за що вмирає?..

Може білянс життя робив й він так погано випав, що аж по смерті ще викривилося з пересердя лице?..

Чи згадав про недобрий, обридливий кумус, котрого стільки прийшлося випити в житті?..

Коло труни стояла стара баба і гилинкою зганяла мухи, що роями насадили на лице помершого.

Помер галицький пособорчиковий продукт — людина...

Хоронили з великими почестями. Труну несли на переміну члени Бояна, касина, бувші старшини і кооператори. Відспівав хор „Чувш брате мій“ товариші по зброї відговорив „І знова свіжа. чорна могила“, — „Діло“ принесло нині звістку про наглу смерть знаного громадського діяча, післязавтра посмертну згадку а ще післязавтра — подяку всім і вся від вдови і п'ятеро незаосмотрених діточок — сиріт...

Сумно хилилися над могилою липи й дивувалися терпцю людському. Терпцю рабів й служак, що ціле своє життя протестували — кликали всі моралі світа на поміч — валялися по тюрмах але на кінець таки вмирали тим, чим вродились. —

Тихо шелестіли листям о привичці...

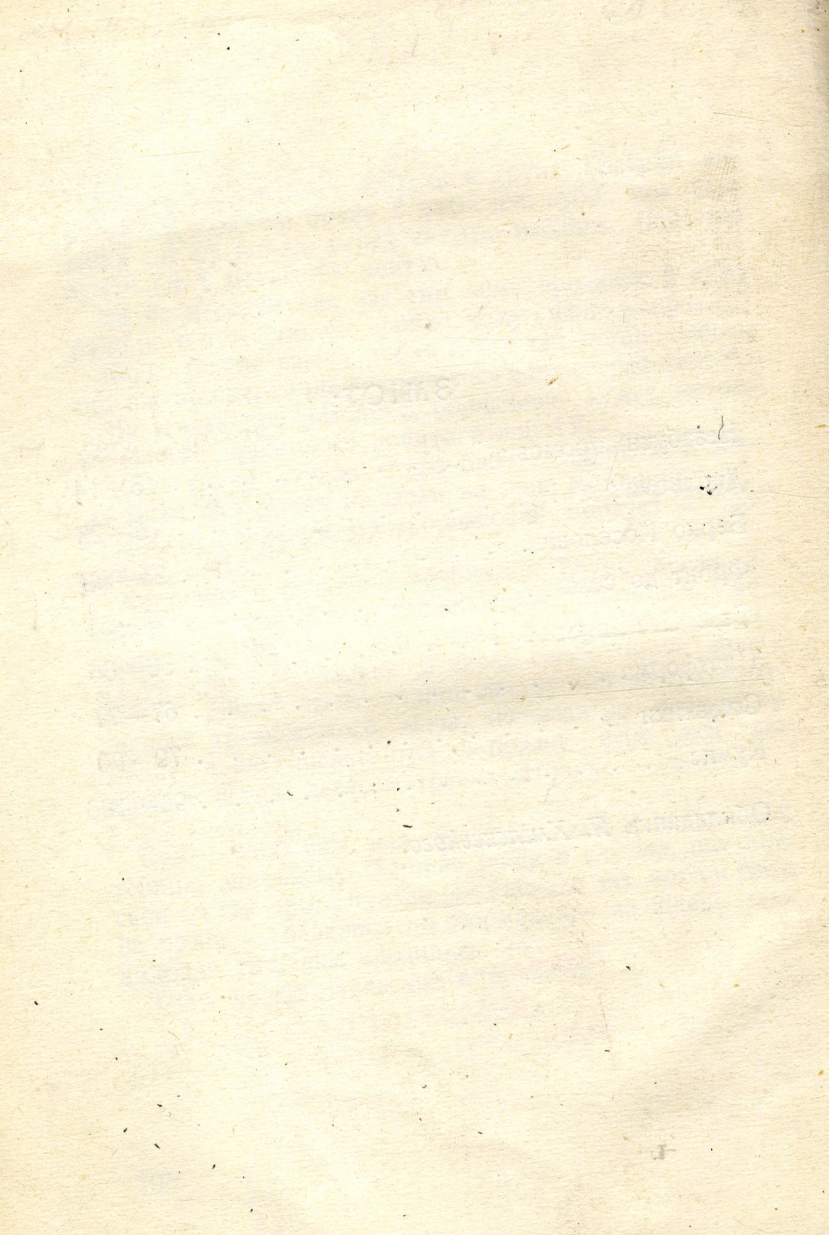
ЗМІСТ:

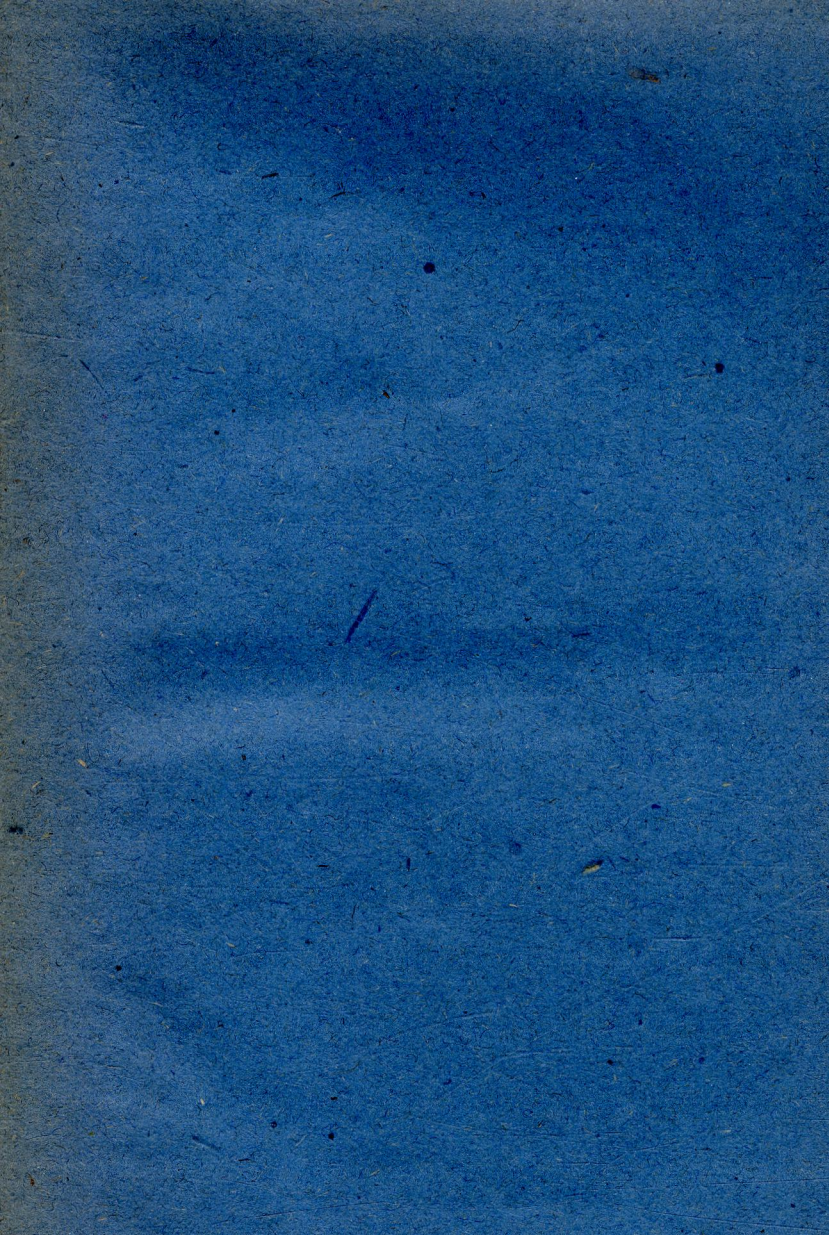
стор.

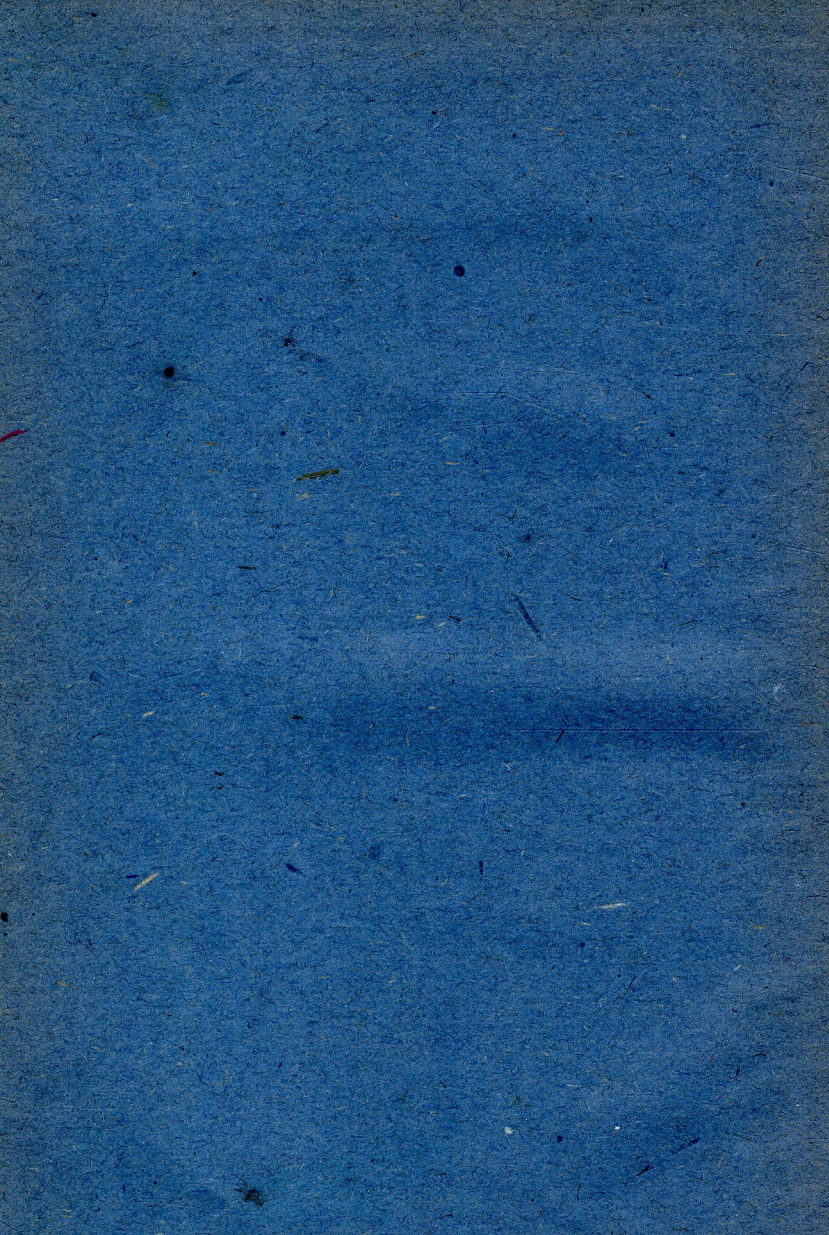
Незабутн промови	3—14
Дипльомат	15—23
Берко Йоселовіч	25—38
Фронт до села	39—51
Café Greilinger	53—66
Плятформа	67—77
Союзники	79—90
Кумис	91—106

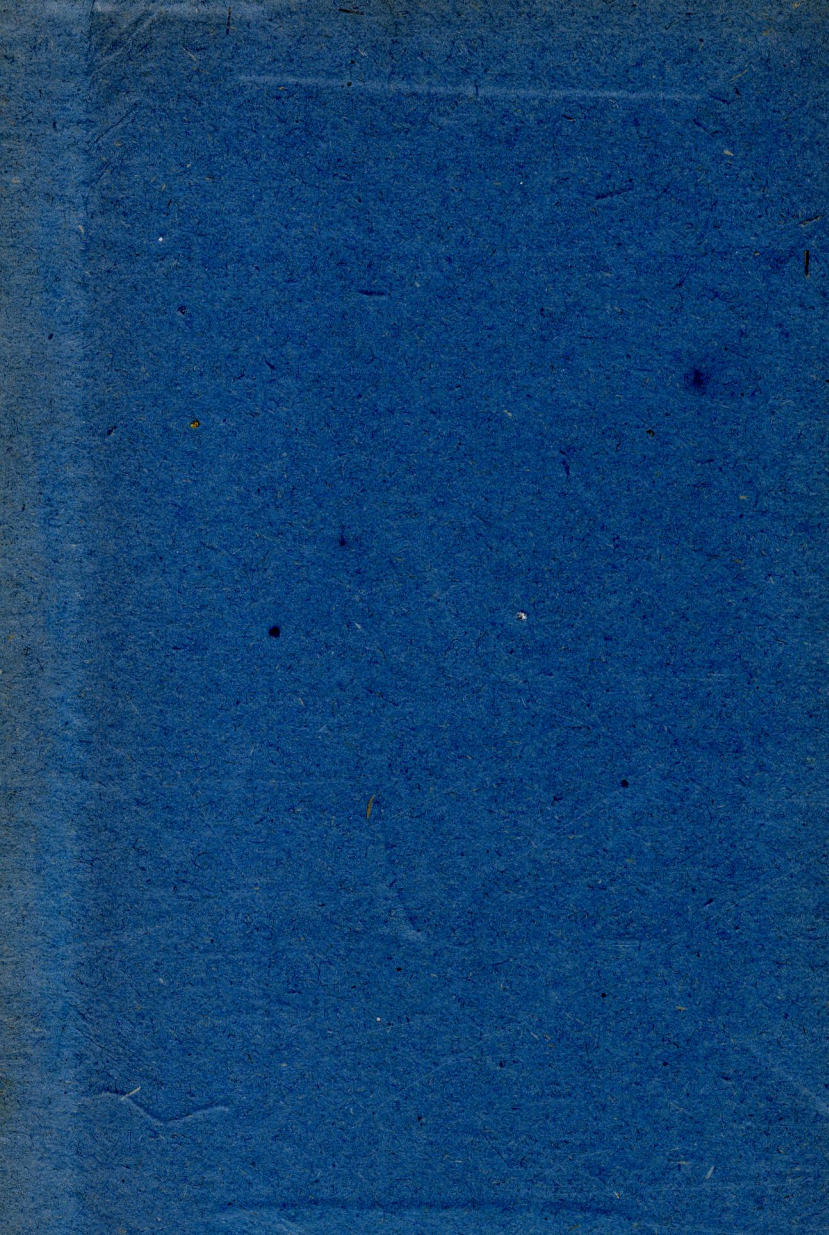
Обкладинка *Я. Хмільовського.*

Випозичальня книжок
„ІЗМАРАГД“
Львів, вул. Косцюшка 5.

3,18
(1986) **1590** _у
pn

~~25763~~

25763